

Opas poliisille: Seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaaminen ja hoitoonohjaus

Milla Lakkala & Iiris Lundgren

5/2023

TIIVISTELMÄ

Julkaisun nimi: *Opas poliisille: seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaaminen ja hoitoonohjaus*

Tekijät: Milla Lakkala, Iiris Lundgren

Opinnäytetyön muoto: Toiminnallinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Satu Tiainen, Jari Hyyti

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämä opinnäytetyö on opas poliisille seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaamiseen ja hoitoonohjaukseen. Oppaan tarkoituksena on antaa poliisille paremmat valmiudet kohdata seksuaalirikoksen uhrina oleva lapsi oikein ja toimia tilanteessa niin, että lapsi saa oikeanlaista ja oikea-aikaista apua trauman hoitoon.

Opinnäytetyössä käsitellään seksuaalisuutta, lapsen psyykkistä ja seksuaalista kehitystä sekä erilaisia traumakäsitteitä. Näiden lisäksi työssä käsitellään vuorovaikutusta poliisin ja lapsen välillä sekä eri toimijoiden, kuten lastensuojelun roolia. Työn lopussa tekijät pohtivat ja arvioivat opinnäytetyöprosessia.

Valmis opas löytyy aivan työn lopusta. Opas on tiivistetty kompaktiin muotoon, ja siinä käsitellään seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaamista ja hoitoonohjausta siitä näkökulmasta, että poliisit ympäri Suomen voivat hyödyntää opasta. Alueellisiin eroihin ei siis ole työssä paneuduttu aiheen laajuuden vuoksi.

Sivumäärä: 30 + 4

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 5/2023

Avainsanat: trauma, seksuaalisuus, seksuaalirikokset, suojaikäraja, vuorovaikutus

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheen valinta ja rajaus	1
1.2 Produktin tavoite ja käyttömahdollisuudet	1
1.3 Tutkimusmenetelmä	1
1.4 Opinnäytetyön kirjoittaminen	2
2 TEORIA	2
2.1 Psykkinen kehitys lapsuudessa	3
2.2 Seksuaalisuus	4
2.3 Seksuaalisuuden kehittyminen	4
2.4 Seksuaalitrauma	6
2.5 Seksuaalirikokset	6
2.6 Suojaikäraja	7
2.7 Psykkinen trauma	7
2.8 Trauman vaiheet	8
2.9 Trauman vaikutus kehittyvään lapseen	9
2.10 Post-traumaattinen stressihäiriö	10
2.11 Vuorovaikutuksesta	11
2.12 Poliisin ja lapsen vuorovaikutus	11
2.13 Poliisin ja nuoren vuorovaikutus	12
2.14 Lastensuojelulaki	13
2.15 Barnahus-hanke	14
2.16 Psykoedukaatio	15
3 HAASTATTELUT	15
3.1 Haastattelukysymykset	16
3.2 Haastateltavien taustasta	17
4 HAASTATTELUJEN TULOKSET JA ANALYSOINTI	18
4.1 Seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaaminen	18
4.2 Trauman vaikutukset lapseen	20
4.3 Trauman hoidon eroavaisuudet lapsilla ja nuorilla	21
4.4 Oikea-aikaisen hoidon vaikutukset lapsen tulevaisuuteen ja traumasta toipumiseen	21

4.5 Hoitoprosessista.....	22
4.6 Suurimmat sudenkuopat poliisille.....	22
4.7 Tärkeimmät yhteistyöviranomaiset.....	23
4.8 Vanhempien ja läheisten huomioiminen.....	23
4.9 Hoitoonohjauksen tilanne poliisilla tällä hetkellä	24
4.10 Poliisin ensiaskeleet akuutissa tilanteessa.....	25
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	25
5.1 Lapsen kohtaaminen	26
5.2 Hoitoonohjaus ja sen haasteet	28
5.3 Tutkimuksessa käytetyt lähteet	29
LÄHTEET	31
LIITE 1	34

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valinta ja rajaus

Tämän tutkielman aiheen valinta lähti liikkeelle siitä, kun keskustelimme yhdessä mielenkiinnostamme seksuaalitraumoihin ja etenkin lapsuudessa koettuihin traumoihin. Emme olleet kumpikaan aiemmissa opinnoissamme kirjoittaneet opinnäytetyötä ja tiedostimme alusta lähtien, ettei tämä meitä kiinnostava aihealuekaan ole kevyimmästä päästä. Halusimme kuitenkin haastaa itseämme ja koska koemme kumpikin aiheen erittäin tärkeäksi, päätimme tehdä opinnäytetyön yhdessä ja nimenomaan tähän aiheeseen liittyen. Lähdimme suunnittelemaan opinnäytetyöprojektia ja lopulta saimme aiheen rajattua tarpeeksi suppeaksi.

Opinnäytetyön aihe rajattiin koskemaan alle 16-vuotiaita seksuaalirikoksen uhreja. Suojaikäraja Suomessa on 16 vuotta rikoslain (19.12.1889/39) 20 luvun mukaan, joten tätä vanhemmat eivät sovi tutkimuksemme kohderyhmään. Rajasimme aiheen koskemaan lapsia, emmekä yleisesti seksuaalirikoksen uhreja, sillä meitä kiinnostaa lasten kehitys sekä trauman vaikutukset ja niiden pitkäaikaiset seuraukset lapsen kehitykseen. Lapsena koetuilla traumailla on tiedetysti pitkäaikaisia vaikutuksia, ja koemme että poliisilla voi olla tärkeä rooli traumasta toipumisessa.

Aiheen valintaan vaikutti myös se, että Poliisiammattikorkeakoulun opinnoissa lapsiin kohdistuvia rikoksia ja lasten kohtaamista käsiteltiin hyvin suppeasti ja halusimme perehtyä aiheeseen lisää. Se, että poliisi kohtaa seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen oikein ja osaa ohjata tämän oikea-aikaisesti tutkimuksiin ja hoitoon, edesauttaa myös poliisin tekemää esitutkintaa ja myöhempiä rikosprosessia.

Tutkimuksessamme ilmeni, ettei poliisilla ole selkeitä toimintamalleja seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaamiseen ja myös lapsen hoitoonohjauksessa on epäselvyyksiä. Tutkimuksen perusteella loimme poliisille oppaan, josta löytyy selkeitä ohjeita esimerkiksi seksuaalitrauman kokeneen lapsen puhuttamiseen, ja siihen, mihin lapsi tulee ohjata somaattisiin tutkimuksiin. Oppaaseen koottiin myös tärkeimpiä yhteistyöviranomaisia, joista trauman kokenut lapsi, lapsen läheiset sekä poliisi voivat saada tarvittavaa tukea.

1.2 Produktin tavoite ja käyttömahdollisuudet

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on, että opinnäytetyönämme tekemä opas voisi toimia jokaiselle poliisille pohjana, jonka avulla kohdata seksuaalirikoksen uhriksi joutunut lapsi. Jokainen asiakas-kohtaaminen poliisilla on erilainen ja erilaiset rikokset ja traumakokemukset vaativat erilaisia toimen-

piteitä. Tavoitteena kuitenkin on, että opas loisi mahdollisimman yksiselitteisen mallin poliisille valtakunnallisesti, miten toimia, kun kohtaa seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen. Opas sisältää myös ohjeita hoitoonohjauksesta, sillä sen merkitys traumasta toipumisessa on tärkeä.

Oppaalla haluamme lisätä poliisin valmiuksia kohdata lapsi, joka on kokenut traumaattisen rikoksen. Yksittäisillä poliiseilla on erilaiset valmiudet kohdata lapsia ja traumaattisessa tilanteessa sen merkitys korostuu entisestään. Poliisin oikeanlainen toiminta voi parhaassa tapauksessa parantaa lapsen toipumista traumasta, ja ennaltaehkäistä muita ongelmia, joita trauma voi tulevaisuudessa uhrille aiheuttaa.

Oppaalla pyritään myös siihen, ettei yksikään seksuaalitrauman kokenut lapsi jäisi ilman hoitoonohjausta ja oikea-aikaista apua. Poliisi voi olla se taho, jonka tietoon tapahtunut rikos tulee ensimmäisenä, ja tällöin poliisin toiminnan ja sen laadun merkitys on erittäin suuri. Tutkimuksessamme ilmeni, kuinka epäselvää seksuaalitrauman kokeneen lapsen hoitoonohjaus poliisille on. Poliisilla ei ole selkeitä ohjeita siihen, kehen olla yhteydessä, ja mistä voi saada apua. Kokosimme oppaaseen tärkeimmät yhteistyöviranomaiset, joiden puoleen tällaisessa tilanteessa voi kääntyä. Työharjoittelun aikana on tullut vastaan tilanteita, joissa tällainen opas olisi ollut tarpeen, mikä vahvistaa tutkimuksen kautta viranomaisilta saatuja vastauksia hoitoonohjauksen epäselvyydestä.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Haemme tutkimuksellamme vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten poliisin tulisi kohdata seksuaalitrauman kokenut lapsi?
2. Mikä on poliisin rooli tällaisen uhrin hoitoonohjauksessa?

Tutkimuskysymysten oli tärkeää tukea sitä, mitä tutkimuksellamme halusimme selvittää, mutta erityisesti sitä, keitä tutkimuksen oli tarkoitus palvella. Halusimme toisen tutkimuskysymyksen vastaavan siihen, miten trauman kokenut lapsi kohdataan. Toinen tutkimuskysymys uhrin hoitoonohjauksesta etsii vastausta siihen, kuinka iso rooli poliisilla on uhrin hoitoonohjauksessa. Hoitoonohjaukseen viittaavalla tutkimuskysymyksellä halusimme selvittää hoitoonohjaukseen liittyviä viranomaisia ja heidän roolejaan.

Käytimme opinnäytetyössä tutkimusmenetelmänä kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa, jolla pyritään ymmärtämään tutkittavaa asiaa. Kvalitatiivisen tutkimuksen voi suorittaa monella eri tavalla. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan kvalitatiivisia aineistoja, kuten esimerkiksi keskusteluja tai haastatteluja. (Juhlia, 2021.) Päädyimme tutkimuksessamme henkilöhaastatteluihin. Haastattelututkimuksessa ei tarvita useita haastateltavia, sillä se perustuu haastateltavan omiin ajatuksiin ja kokemuksiin. Valitsimme tutkimukseemme kolme asiantuntijaa, joita haastattelimme.

Haastattelututkimuksella pyritään saamaan syvällistä tietoa aiheesta sekä keräämään asiantuntijoilta kokemuksia ja ajatuksia tutkittavasta aiheesta. Haastattelututkimus sopii aiheisiin, joista on hankala saada tietoa kvantitatiivisten eli määrällisten tutkimusten avulla, kuten meidän opinnäytetyömme tapauksessa. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta vahvistimme useammalla haastateltavalla, joilta kysyimme samoja kysymyksiä. Tutkimuskysymyksemme olivat kuitenkin mielipiteisiin ja kokemuksiin pohjautuvia.

Toteutimme haastattelut tammikuussa 2023. Tutkimuksessa haastattelimme Helsingin poliisilaitokselta vanhempi rikoskonstaapeli Maija Auniota ja HUS:in lasten ja nuorten psykologian yksiköstä psykologi Elina Kiurua ja Sini Vehkaojaa.

Haastateltavilla oli paljon yhtenäisiä näkemyksiä siitä, kuinka seksuaalitrauman kokenut lapsi tulisi kohdata ja kuinka hoitoonohjausprosessin tulisi edetä. Moniammatillisen yhteistyön ja etenkin lastensuojelun roolin merkitys korostui haastatteluissa.

1.4 Opinnäytetyön kirjoittaminen

Aloitimme opinnäytetyöprosessin aikataulun suunnittelulla. Koska olimme heti alkuun päättäneet tehdä toiminnallisen opinnäytetyön ja toteuttaa sen henkilöhaastatteluilla, aloimme jo varhaisessa vaiheessa kartoittaa mahdollisia haastateltavia. Ennen haastatteluja perehdyimme kuitenkin aikaisempaan aineistoon aiheeseemme liittyen ja kirjoitimme suurimman osan teoriasta, jotta meillä olisi hyvä tietopohja tulevia haastatteluja varten.

Läpi kirjoittamisprosessin pyrimme miettimään sitä, että oppaamme palvelisi sen kohderyhmää eli poliiseja ympäri Suomen, sekä sitä, että opas todella antaisi konkreettisia vinkkejä siihen, kuinka toimia seksuaalitrauman kokeneen lapsen kanssa ja mikä poliisin rooli hoitoonohjauksessa on. Opinnäytetyömme aihe on laaja ja siinä on paljon ulottuvuuksia, joita olisi mielenkiintoista tutkia sekä pohtia. Pyrimme kuitenkin pitämään työmme mahdollisimman tiiviinä, niin että se vastaisi tutkimuskysymyksiimme kattavasti ja palvelisi tarkoitustaan, eli toimia poliisin apuna seksuaalitrauman kokeneen lapsen kanssa toimimisessa.

2 TEORIA

Tavoitteenamme oli tehdä tiivis ja kattava opas, jota poliisit ympäri Suomen pystyisivät hyödyntämään työssään. Oppaita poliisille on tehty ja niitä löytyy Theseuksestakin todella paljon, mutta tällaista opasta, joka keskittyisi nimenomaan alle 16-vuotiaisiin seksuaalirikoksen uhreihin ja olisi poliisille suunnattu, ei ollut vielä tehty. Koska myös tukipalvelut ja hoitoonohjaus eroavat alaikäisten ja täysi-ikäisten kohdalla, halusimme selvittää opasta varten myös oikeat hoitopolut alaikäisille seksuaalirikoksen uhreille.

Työmme on toiminnallinen, mutta sen taustalla on kvalitatiivinen tutkimus henkilöhaastattelujen muodossa. Haastatteluilla pyrimme keräämään aineistoa oppaaseen, mutta haastattelujen tuloksia esitellään laajemmin opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa.

Opinnäytetyössä on käytetty sekä lakiperusteista kirjallisuutta, psykologian aihealueen aineistoja sekä lapsiin ja seksuaalitraumoihin liittyviä opinnäytetöitä. Aiheesta löytyy erittäin paljon materiaalia, mutta pyrimme rajaamaan lähteiden määrän maltilliseksi siten, että aineisto palvelisi tuottamamme produktia.

Määrittelemme tässä osiossa joitakin opinnäytetyön kannalta merkityksellisiä termejä, jotta käsittelemämme aiheet avautuvat lukijalle paremmin. Esimerkiksi seksuaalisuus ja trauma ovat käsitteitä, jotka voidaan mieltää hyvin monella tapaa ja sen vuoksi halusimme selkeyttää hieman, mitä termeillä tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan. Koska rikoslain (19.12.1889/39) 20 luvussa on määritelty lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset erikseen, näimme että myös esimerkiksi suojaikärajatermi on tarpeen avata tässä osiossa.

2.1 Psykkinen kehitys lapsuudessa

Lapsen kehitys alkaa jo kohdussa ja jatkuu läpi elämän. Psykkisen kehityksen ensiaskeleet tapahtuvat ensimmäisen elinvuoden aikana, jolloin ydinminä ja minäkokemus muodostuvat. Ydinminä on persoonallisuuden ydin. (Kovalainen & Lehtimäki, 2019.) Lapsena muodostunut käsitys itsestä vaikuttaa meissä läpi elämän.

Erik H. Erikson on tehnyt kahdeksanvaiheisen psykologisen kehityksen mallin, joka kattaa koko elämän. Eriksonin teorian ensimmäinen vaihe, epäluottamus vs. luottamus tapahtuu ensimmäisen elinvuoden aikana. Lapsi on riippuvainen hoitavasta aikuisesta ja luottamuksen tunne siitä, että hoitava aikuinen on läsnä, luo lapselle kokemuksen maailmasta turvallisena paikkana. Lapsena luotu luottamuksen tunne elämää kohtaan suojelee ja auttaa lasta selviämään negatiivisista kokemuksista elämän aikana.

Eriksonin teorian toinen vaihe, itsenäisyys vs. häpeä tapahtuu 2–3 vuoden ikäisenä. Toisessa vaiheessa lapsen kyvykkyys kasvaa ja sen tukeminen korostuu, jolloin lapsen itseluottamus ja kokemus kyvykkyystään kasvaa. Jos lasta kontrolloidaan tai kritisoidaan, tulee lapsesta epävarmempi ja hän saattaa alkaa häpeillä itseään sekä kykyjään. (Erik H. Erikson)

Teorian kolmas vaihe, aloite vs. syyllisyys tapahtuu 3–6 vuoden iässä. Kyseinen vaihe on myös tärkeä lapsen psykkinen kehittymisen kannalta. Tässä vaiheessa on tärkeää, että lapselle syntyy kyvykkyys tunne saavuttaa asioita, ja että lapsi uskaltaa tehdä aloitteita ja kokeilla asioita. Jos lasta ei tueta tavoitteiden saavuttamisessa ja niissä onnistumisessa, syntyy syyllisyyden tunne, joka voi näkyä läpi elämän erilaisissa tilanteissa ilman aihetta siihen, ja tämä voi näkyä myös itseluottamuksen puutteena. (Erik H. Erikson)

Lapsen psyykkisessä kehityksessä on monia vaiheita, jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee itsensä sekä ympäröivän maailman. Suuri rooli on ympäristöllä, jossa lapsi elää.

Lapsi ei voi valita sitä, mihin perheeseen ja yhteiskuntaan syntyy. Varhaislapsuudessa lapsella on hyvin pienet mahdollisuudet vaikuttaa itse elämänsä kulkuun. Vanhempi on lapsen ensisijainen kasvattaja, mutta vanhemman lisäksi lapsella voi olla ympärillään esimerkiksi isovanhempia, sisaruksia, päiväkodin ja koulun henkilöstöä ja muita tahoja, jotka vaikuttavat lapsen kasvatukseen ja kehitykseen. Eri tutkimuksista on löydetty suojaavia tekijöitä, joiden voidaan katsoa suojaavan lapsen mielenterveyttä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 3.3.2021.)

Suojaavilla tekijöillä tarkoitetaan seikkoja, jotka auttavat lasta selviytymään erilaisissa haasteissa elämän varrella. Lapsi kohtaa elämässään erilaisia ongelmia ja riskejä, ja suojaavat tekijät edistävät näissä tilanteissa lapsen kehitystä. Suojaavat tekijät voivat liittyä lapsen perheeseen tai muuhun kasvu-ympäristöön, tai liittyä lapsen omiin ominaisuuksiin kuten persoonaan. Esimerkkejä suojaavista tekijöistä ovat muun muassa luotettava, johdonmukainen ja pysyvä vanhempi, varhaislapsuudessa syntynyt turvallinen kiintymyssuhde sekä suotuisa temperamentti. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 3.3.2021.)

2.2 Seksuaalisuus

Seksuaalisuuden määritelmä on moninainen. Seksuaalisuus on olennainen osa ihmisyyttä läpi elämän. Siihen kuuluvat seksuaalinen kehitys, biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti ja sen mukainen rooli, sekä suvun jatkaminen. Seksuaalisuutta voidaan ilmaista ja kokea moni eri tavoin. Siihen vaikuttavat monet tekijät, kuten psykologiset ja sosiaaliset tekijät. (Mielenterveystalo.)

Seksuaalisuus on siis olennainen osa ihmisen hyvinvointia sekä terveyttä ja se määritellään yksilön perustarpeeksi, joka ei tarkoita pelkästään seksiä. Siihen voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi turvallisuuden tunne, yhteenkuuluvuus, fyysinen tyydytys ja läheisyys. (Jokinen, 2019.)

2.3 Seksuaalisuuden kehittyminen

Lapsen seksuaalinen kehitys alkaa syntymästä. "Lapsen seksuaalinen kehitys luo pohjan aikuisiän seksuaalisuudelle, joten on tärkeää, että lapsi saa kehittyä turvallisessa ympäristössä tuettuna, mutta kuitenkin häiritsemättä" (Anttila & Suominen, 2019).

Kuten muukin lapsen kehittyminen, myös lapsen seksuaalinen kehittyminen saa vaikutteita ympäristöstä, jossa lapsi elää. Vauvaikäisenä seksuaalisuus kehittyy aistien kautta, kun lapsi kokee hyvänolon tunteita ja turvallisuutta. Vanhemman turvallinen kosketus luo perustan terveelle seksuaaliselle kehitykselle. Vauva oppii ympäristöstä imemällä ja maistamalla. Suuhun liittyvät hyvänolon tunteet säilyvät aikuisuuteen myös seksuaalisuuteen liittyen. (Anttila & Suominen, 2019.)

Taaperoikäisenä lapsi alkaa ymmärtämään eri sukupuolien eroja. Taaperot kiinnostuvat omasta sekä muiden kehoista ja haluavat esitellä kehoaan muille. Tässä iässä lapsi alkaa tunteiden käsittelyn kehittymisen myötä oppia, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Taaperoikäinen vaatii ja tarvitsee paljon kehuja, joiden myötä hän rakentaa identiteettiään sekä itsetuntoaan.

Leikki-ikäisenä lapsen seksuaalisuus alkaa näkyä leikeissä ja se herättää paljon kysymyksiä. Lapsen seksuaalinen kehittyminen voi olla esimerkiksi omaan kehoon tutustumista, uteliaisuutta sekä lohdun ja mielihyvän tunteita (Anttila & Suominen, 2019). Leikki-ikäisenä minäkuva vahvistuu, jonka myötä myös lapsen seksuaalisuus kehittyy. Lapsi alkaa hakea mielihyvää sekä tyydytystä myös muilta ihmisiltä. Myöskin vanhempien seksuaalisuus kiinnittää lapsen huomion, vaikkei lapsi vielä ymmärrä seksuaalisuutta sen tarkemmin. (Anttila & Suominen, 2019.)

Aiemmin mainittu Eriksonin kehitysteoria näkyy myös seksuaalisuuden kehittämisessä. Esimerkiksi jos taaperoikäistä rankaistaan oman kehon koskettelusta, syntyy kokemus häpeästä. Omaan kehoon lapsena yhdistetty häpeän tunne voi vaikuttaa seksuaalisuuteen myös aikuisena.

Kouluikäisenä lapsi alkaa erottamaan eri sukupuolia paremmin sekä kiinnittämään huomiota sukupuolten välisiin eroihin. Tavallista kouluikäisessä on, että tytöt ja pojat ovat jakautuneet saman sukupuolen omaavien kesken koulussa ja vastakkaista sukupuolta "inhotaan", vaikka taustalla on kiinnostus.

Murrosikä on aikaa, jolloin lapsen seksuaalisuus alkaa kehittyä monipuolisesti kohti aikuisuutta ja aikuisuuden seksuaalisuutta. Seksuaalisuuden kehittymisen kannalta murrosiän ensimmäinen merkki on tietoisuus seksuaalisesta kiinnostumisesta. Murrosiän lähestyminen ja sen tuomat muutokset kehossa sekä mielessä vaikuttavat suuresti lapsen seksuaalisuuteen. Murrosiän alkaessa lapsena opittu turvallisuuden tunne ja itseluottamus suojaavatkin lasta tulevalta henkisesti vaikealta kehitymisenvaiheelta. (Jokinen, 2019.)

Kavereilta sekä vanhemmilta opitaan paljon seksuaalisuudesta ja se herättää kysymyksiä. Läheisten aikuisten malli kouluikäisen seksuaalisessa kehityksessä on suuri. Lapsi saa vaikutteita läheistensä ihmissuhteista sekä seksuaalisuudesta, ja ne muokkaavat lapsen ajatuksia seksuaalisuudesta ja siitä, miten se näkyy muille.

Kun lapsen keho alkaa muuttua murrosiän myötä kohti aikuisuutta, alkaa lapsi kokea kriittisyyttä sekä mahdollista häpeää muuttuvasta kehostaan. Murrosiän tuomat muutokset herättävät kysymyksiä ja saattavat tuntua pelottavalta. Samaan aikaan nuori alkaa oppia kehostaan uusia asioita ja sitä, kuinka hän voi tuottaa itselleen nautintoa. Kehoon tutustuminen ja itsetyydytys ovat seksuaalisuuden kehittymisen kannalta isoja askelia. Erilaiset seksuaaliset ajatukset ja fantasiat heräävät murrosiässä kehon ja mielen muuttuessa, jolloin lapsi oppii siitä, mistä asioista hän nauttii. Tärkeintä fantasioissa sekä seksuaalisissa ajatuksissa on se, että nuori voi itse hallita niitä ja saa turvallisia kokemuksia seksuaalisuudesta ennen kuin alkaa kokeilla niitä toisten ihmisten kanssa. (Jokinen, 2019.)

“Fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset muutokset muokkaavat nuoresta pienin askelin aikuisen, jolla on vakiintunut seksuaalisuus. Näin ollen murrosikä mahdollistaa myös kehityksen kohti aikuisen seksuaalisuutta” (Jokinen, 2019).

2.4 Seksuaalitrauma

Seksuaalitrauma termin määritelmä on hyvin moninainen, ja koska termiä käytetään tässä opinnäytetyössä paljon, näimme tarpeelliseksi avata hieman sitä, mitä tarkoitamme termillä juuri tässä työssä. Tässä opinnäytetyössä tarkoitamme seksuaalitraumalla seksuaalisen kaltoinkohtelun seuraus- ja vaikutuksia. Seksuaalitrauma voi syntyä esimerkiksi seksuaalisesta väkivallasta tai seksuaalisesta häirinnästä. Trauma voi syntyä yhdestä äkillisestä tapahtumasta, mutta myös esimerkiksi pitkään jatkuneesta kaltoinkohtelusta ja trauman oireet vaihtelevat yksilöstä riippuen. Seksuaalirikokset on määritelty rikoslain 20 luvussa ja näitä käsittelemme tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.5 Seksuaalirikokset

Vuoden 2022 aikana poliisille ilmoitettiin 5 538 seksuaalirikosta. Näistä lapsiin kohdistuvia rikoksia oli 2 256. (Poliisin verkkosivut.) Rikoslain 20 luvussa käsitellään seksuaalirikoksia ja lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin kuuluu esimerkiksi lapsenraiskaus (perusmuotoinen ja törkeä tekemuoto) seksuaalinen kajoaminen lapseen (perusmuotoinen ja törkeä tekemuoto) ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.

Lasta seksuaalisesti esittävän kuvamateriaalin hallussapito ja levittäminen ovat rangaistavia tekoja. Suomen rikoslain mukainen suojaikäraja on 16 vuotta. Lähtökohtaisesti siis aikuisen tekemä seksuaalinen teko, jonka kohteena on alle 16-vuotias lapsi, täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Mikäli tekijä on lapsen vanhempi taikka siihen rinnastettavassa asemassa, on tällöin lapsen suojaikäraja 18 vuotta. (Poliisin verkkosivut.)

Rikoslain 20 luku käsittelee seksuaalirikoksia. RL 20:12§ lapsenraiskaus, tulee kyseeseen, kun asianomistaja on alle 16-vuotias. Lapsenraiskaus tulee kyseeseen yli 16-vuotiaan, mutta alle 18-vuotiaan kohdalla, jos tekijä on lapsen vanhempi tai siihen rinnastettavassa suhteessa. Lapsenraiskaus eroaa RL 20:1§ raiskauksesta myös rangaistuksen ankaruudella. Lapsenraiskauksessa tekijä tuomitaan vähintään kahden, mutta enintään kymmenen vuoden vankeuteen, kun raiskauksen rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, mutta enintään kuusi vuotta. RL 20:13§ törkeässä lapsenraiskauksessa tulee yleisten edellytysten lisäksi täytyä jonkun kuudesta erityisestä edellytyksestä, sekä teon tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Erityisinä edellytyksinä on esimerkiksi RL 20:13.1 käytetty väkivalta tai sen uhka, taikka aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila. RL 20:13.5 erityisenä edellytyksenä on lapsen ikä tai kehitystaso, jonka vuoksi teko aiheuttaa erityistä vahinkoa. Törkeän lapsenraiskauksen rangaistus on vähintään neljä vuotta ja enintään kaksitoista vuotta vankeutta.

Seksuaalisessa kajoaminen lapseen RL 20:14§ mukaan alle 16-vuotiasta kosketellaan tai hänelle muutoin tehdään seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai lapsi saadaan ryhtymään tällaiseen tekoon. Myös seksuaalisessa kajoamisessa lapseen ikäraja on yli 16 vuotta, mutta alle 18 vuotta, jos tekijä on lapsen vanhempi tai siihen rinnastettavassa suhteessa. Rangaistus seksuaalisesta kajoamisesta lapseen on vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Törkeässä seksuaalisessa kajoamisessa lapseen RL 20:15§ teossa on RL 20:14§ perusteiden lisäksi neljä erityistä edellytystä, joista yhden on täytyttävä, sekä teon tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Erityisiä edellytyksiä on esimerkiksi RL 20:15.1 väkivalta tai sen uhka, sekä RL 20:15.3 lapsen iän tai kehitystason vuoksi, teko on omiaan aiheuttamaan erityisen tuntuva vahinkoa. Törkeässä seksuaalisessa kajoamisessa lapseen rangaistus on vähintään kaksi vuotta, mutta enintään kymmenen vuotta vankeutta.

Rikoslain 20:16§ lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tulee kyseeseen, jos kyseessä on yllä mainitut lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen, ottaen huomioon lapsen ikä, tekijän ikä ja kypsyys, osapuolten välinen suhde, sekä muut olosuhteet huomioon ottaen teko on kokonaisuutena arvostellen lieventävien seikkojen nojalla tehty. Rangaistus lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on vähintään neljä kuukautta, mutta enintään kuusi vuotta vankeutta.

“Lapsenraiskauksena, seksuaalisena kajoamisena lapseen tai lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä kypsyydessä ei ole suurta eroa.” (RL 20:17§).

2.6 Suojaikäraja

Lakisääteinen suojaikäraja on Suomessa 16 vuotta. 16 vuotta nuoremman henkilön ei katsota kykenevän antamaan suostumustaan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Suojaikärajasäännökseen ei vaikuta se, onko alle 16-vuotias suostunut sukupuoliyhteyteen vai onko se ollut tahdonvastaista. Suojaikärajan tarkoituksena on suojata lasta siihen asti, kunnes lapsi on saavuttanut tietyn kypsyyden ja kykenee itse arvioimaan omaa seksuaalikäyttäytymistään. Laki suojaa nuorta itseään vanhemman henkilön hyväksikäytöltä, eikä lain tarkoitus ole estää kahta saman ikäistä ja vastaavassa kehitysvaiheessa olevaa nuorta harrastamasta seksiä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 2022.)

2.7 Psyykinen trauma

Psyykinen trauma syntyy, kun ihminen kohtaa jotakin poikkeuksellisen järkyttävää, uhkaavaa tai katastrofaalista, joka järkyttää ihmisen mieltä. Eisen ja Goodman (1998) määrittelevät trauman viiteen osatekijään, joiden mukaan trauma

(1), uhkaa yksilön terveyttä tai hyvinvointia,

(2) saa ihmisen kokemaan itsensä täysin voimattomaksi pelon edessä,

(3) ylittää yksilön selviytymiskyvyn,

(4) särkee hänen oletuksiaan ympäristön turvallisuudesta ja

(5) saa maailman tuntumaan arvaamattomalta ja vaaralliselta paikalta (Hirvonen & Häkkinen 2013.)

Trauma voi aiheutua yksittäisen tilanteen johdosta tai toistuvien kokemusten myötä. Jos trauma aiheutuu yksittäisen tilanteen johdosta, kutsutaan sitä I-typin traumaksi. Toistuva traumatisoiva tapahtuma ihmisen elämässä aiheuttaa II-typintrauman. (Suomen EDMR-yhdistys, 2019.) Jokainen kokee tilanteet yksilöllisesti ja trauman syntyyn sekä siitä toipumiseen vaikuttavat yksilölliset asiat kuten sopeutumiskyky, psyykkiset voimavarat sekä yksilön aikaisemmat kokemukset.

Käytämme opinnäytetyössä sanaa seksuaalitrauma. Käsitteellä tarkoitetaan psyykkistä traumaa, joka on syntynyt seksuaalisen kaltoinkohtelun seurauksena. Opinnäytetyössä käsittelemme seksuaalirikoksen uhriksi joutuneita lapsia, jotka kyseisen rikoksen seurauksena ovat kokeneet seksuaalitrauman.

2.8 Trauman vaiheet

Trauman käsittelyssä on neljä vaihetta: sokkivaihe, reaktiovaihe, käsittelyvaihe sekä uudelleen suuntautumisenvaihe. Sokkivaihe alkaa heti trauman tapahduttua ja kestää muutamista tunteista pariin vuorokautteen. Psykykinen sokki on mielen oma suojareaktio. (Rantamäki, 2022.) Sokkivaiheessa ihminen ei välttämättä ymmärrä tapahtunutta ja mieli koettaa suojella ihmistä tapahtuneelta. Trauman kokenut saattaa joko lamaantua täysin tai toimia kiihtyneesti sekä paniikinomaisesti.

Toisena vaiheena on reaktiovaihe, jossa käsitys tapahtuneesta alkaa pikkuhiljaa muodostua. Vaiheelle tyypillistä ovat muistikuvat tapahtuneesta, sekä monet psyykkiset ja fyysiset oireet kuten ahdistus, syyllisyys sekä unettomuus. Tyypillistä on, että trauman kokenut ei alkuvaiheessa pysty näkemään tulevaisuutta tai kokee sen toivottomana. Mieli pyrkii luomaan tapahtuneeseen etäisyyttä ja näin käsittelemään traumaa. (Hirvonen & Häkkinen, 2013.)

Käsittelyvaiheessa traumaa aletaan ymmärtää ja ihminen alkaa olla valmis kohtaamaan sen. Käsittelyvaiheen tyypillisiä psyykkisiä sekä fyysisiä oireita ovat esimerkiksi muisti- ja keskittymisvaikeudet, ärtyneisyys sekä oman identiteetin kyseenalaistaminen.

Tulevaan suuntautumisen vaihe on trauman käsittelyn viimeinen vaihe, jossa tapahtunut trauma alkaa muotoutua osaksi elämää. Tapahtuma ei ole koko ajan mielessä, ja ihminen kykenee suuntaamaan ajatuksiaan kohti tulevaa. (Suomen Mielenterveys ry, 2022.)

2.9 Trauman vaikutus kehittyvään lapseen

Psykkisesti traumatisoituneella lapsella tarkoitetaan lasta, joka on joutunut kokemaan sellaisia traumaattisia tapahtumia, jotka ovat ylittäneet lapsen sen hetkisen sieto- ja käsittelykyvyn (Tampereen yliopistollinen sairaala (Tays), 2020).

Traumatisoitumiseen vaikuttaa lapsen ikä ja kehitystaso sekä ympäristö, jossa lapsi elää. Trauma voi olla myös lyhytkestoinen eli akuutti stressireaktio, jonka oireilu kestää noin kuukauden tai se voi pitkittyä post-traumaattiseksi stressihäiriöksi. Trauman aiheuttama reaktio vaikuttaa myös siihen, kuinka voimakkaita ja pitkäkestoisia vaikutuksia sillä on lapseen. (Terveyskirjasto, 2018.)

Trauman kokenut lapsi voi reagoida monin eri tavoin tapahtuneeseen. Oireilu voi olla sekä psyykkistä että fyysistä. Esimerkiksi univaikeudet, ahdistuneisuus, pelot, masentuneisuus, harhaisuus, levottomuus, itsensä vahingoittaminen ja jopa itsetuhoisuus, keskittymis- ja muistivaikeudet, oppimisvaikeudet, heikko itsetunto ja vaikeudet kaverisuhteissa voivat olla trauman aiheuttamia oireita. Seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena käytös voi olla yliseksualisoitunutta. Trauman aiheuttamat oireet vaikuttavat lapsen kehitykseen suorasti, tai usein välillisesti. Univaikeudet johtavat oppimis- ja kehitysongelmiin, jotka taas yhdistyvät muistivaikeuksiin. Heikko itsetunto sekä yliseksualisoitunut käytös voivat kulkea yhdessä, jos heikkoa itsetuntoa yritetään korjata seksuaalisella käyttäytymisellä ja hyväksynnällä. (Tays.)

Pienellä lapsella oireilu ei näy yhtä helposti, sillä sanallinen ilmaisu on hankalaa. Pieni lapsi voi näyttää trauman jälkeistä stressireaktiota yleisenä pelkona, eroahdistuksena tai esimerkiksi voimakkaana vierastamisena. Lapsi saattaa myös alkaa leikin kautta toistaa tapahtunutta traumaa. (Trauma ja dissosiaatio.fi, 2023). Pienen lapsen kohdalla trauman vaikutukset voivat olla pysyviä, sillä trauma vaikuttaa myös aivojen kehitykseen. Trauma voi aiheuttaa lapsen aivoissa kehityshäiriöitä muuttamalla aivojen rakennetta tai toimintaa monilla aivojen osa-alueilla. Lapsen aivot kehittyvät radikaalisti kolmanteen ikävuoteen saakka. Tässä iässä koettu trauma voi aiheuttaa vakavia muutoksia aivoissa. Esimerkiksi ensimmäisten kahden elinvuoden aikana tapahtunut laiminlyönti voi johtaa tunteita ja sosiaalista käyttäytymistä säätelevien aivoalueiden kehityshäiriöihin, jolloin lapsella voi olla vaikeuksia osoittaa kiintymystä ja empatiaa muita kohtaan (Hirvonen & Häkkinen, 2013).

Trauman tapahduttua lapsen psyykkinen kehitys voi lakata, tai mennä jopa taaksepäin. Lapsi saattaa unohtaa asioita ja menettää jo opittuja taitoja. Todellisuudentaju voi hämärtyä ja lapsi ei kykene erottamaan, mitkä asiat ovat tapahtuneet ja mitä hän kuvittelee. (Hirvonen & Häkkinen, 2013).

Oireilu voi alkaa heti trauman tapahduttua, tai lapsen mieli voi suojella lasta ja lapsi unohtaa tapahtuneen, jolloin oireilu alkaa vasta myöhemmin. Lapsi saattaa myös kieltää tapahtuneen, jolloin mieli käyttää tapahtuman kieltämistä puolustusmekanismina. Tapahtuman kieltäminen ei poista trauman

aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia, vaan ne siirtyvät eteenpäin ja voivat usein pahentua, jos trauman käsittelyä ei aloiteta heti. (Hirvonen & Häkkinen, 2013).

Psyykinen trauma voi vaikuttaa lapsen kehitykseen kaikilla osa-alueilla. Trauman aiheuttamat oireet ovat yksilöllisiä ja niitä voi ilmaantua myös vasta aikuisiällä, vaikka trauma olisi koettu lapsena. Lapsen kehityksen turvaamiseksi tulisi trauman hoito ja käsittely aloittaa mahdollisimman pian trauman tapahduttua. (Hirvonen & Häkkinen, 2013).

2.10 Post-traumaattinen stressihäiriö

PTSD (Posttraumatic Stress Disorder) eli post-traumaattinen stressihäiriö on psykiatrinen häiriö, joka luokitellaan ahdistuneisuushäiriöksi. PTSD saattaa kehittyä traumaattisen tapahtuman seurauksena. Tällaisia tapahtumia voivat olla esimerkiksi sota, perheväkivalta, liikenneonnettomuus tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Diagnoosi vaatii, että ihminen on joutunut tilanteeseen, jossa on ollut vakavan loukkaantumisen tai kuolemissen uhka tai oman tai jonkun muun fyysisen koskemattomuuden vaarantuminen. Lisäksi tilanteen aiheuttaman reaktion, esimerkiksi pelon, kauhun tai avuttomuuden, on täytynyt olla voimakas. Trauman jälkeisestä stressihäiriöstä voidaan puhua vasta siinä vaiheessa, kun oireet ovat kestäneet yli kuukauden ja ne vaikuttavat normaaliin elämään. Yleensä oireet ilmenevät 6 kuukauden sisällä tapahtuneesta traumasta. (Trauma ja dissosiaatio.fi, 2022).

PTSD:n yleisiä oireita ovat voimakkaat takauamat ja muistikuvat tapahtuneesta, painajaisunet sekä ahdistuneisuuden tunne, traumasta muistuttavassa tilanteessa. Oireisiin liittyy usein myös muistamattomuutta, jolloin mieli on saattanut sulkea joitakin yksityiskohtia tapahtuneesta kokonaan pois. (Trauma ja dissosiaatio.fi, 2022).

Lapsen trauman jälkeiseen stressihäiriöön vaikuttaa etenkin trauman vakavuus, vanhempien reagointi ja se, kuinka lähellä trauma on fyysisesti tapahtunut. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapseen itseensä kohdistunut trauma aiheuttaa post-traumaattisen stressihäiriön herkemmin, kuin esimerkiksi jokin etäämmällä tapahtuva traumaattinen tilanne.

Pienellä lapsella traumaperäisen stressihäiriön oireita saattaa esiintyä vähän siksi, että monet oireet vaativat sanallista kuvausta ja pienellä lapsella ei välttämättä ole vielä ymmärrystä tapahtuneesta traumasta ja kykyä sen sanoittamisesta. Pieni lapsi saattaa myös taantua esimerkiksi takaisin vaippoihin, vaikka olisi jo oppinut käyttämään pottua, eli jo opittujen asioiden unohtaminen, voi olla oire PTSD:stä. (Trauma ja dissosiaatio.fi, 2022).

Muita tavallisia trauman jälkeisen stressihäiriön oireita lapsilla ovat muun muassa itkuisuus, pelokkuus, huolestuneisuus, ylivilkkaus, aggressiivisuus, traumaa muistuttavien leikkien leikkiminen ja siihen liittyvät piirustukset, jatkuva puhuminen traumasta tai vaihtoehtoisesti siitä puhumisen vältteleminen ja aikuisiin takertuminen. (Trauma ja dissosiaatio.fi, 2022).

Lapsen ja nuoren PTSD:n hoitoon on monia keinoja. Amerikkalaistutkimuksen mukaan kognitiivis-behavioraalinen terapia (CBT) on näistä tehokkain tapa hoitaa trauman jälkeistä stressihäiriötä. Se yleensä sisältää suoraa keskustelua traumatilanteesta, erilaisten rentoutustekniikoiden harjoittelusta ja traumaan liittyvien väärin uskomusten korjaamista. Usein terapiaan otetaan mukaan myös vanhemmat, sillä vanhempien tuki on lapsen toipumisen kannalta erittäin tärkeää. Muita hoitokeinoja on muun muassa leikkiterapia, silmänliiketerapia (EMDR), psykologinen ensiapu ja lääkehoito. (Trauma ja dissosiaatio.fi, 2022).

2.11 Vuorovaikutuksesta

Poliisitehtävien kirjo on laaja ja niihin kuuluu myös tehtävät, joissa on osallisina lapsia. Poliisi kohtaa lapsia esimerkiksi kotihälytystehtävillä, joissa kotona on tapahtunut jotakin lasta mahdollisesti traumatisoivaa, esimerkiksi perheväkivaltaa tai seksuaalista väkivaltaa. Poliisin rooli tällaisella tehtävällä on selvittää mitä on tapahtunut ja toimia sen edellyttämällä tavalla huomioiden myös perheen lapset. Poliisin tulisi osata suhteuttaa toimintansa muun muassa lapsen ikään ja kehitystasoon nähden.

Poliisiammattikorkeakoulussa opiskelee ja sieltä valmistuu hyvin eri ikäisiä ja eri elämäkokemuksen omaavia opiskelijoita. Osa on tullut poliisiopiskelijaksi suoraan lukiosta, osalla on jo lapsia sekä useita eri ammatteja. Lapsen kohtaamiseen poliisitehtävällä vaikuttaa paljon poliisin oma suhde lapsiin. Poliisi, jolla on omia lapsia tai on ollut muutoin paljon lasten kanssa tekemisissä, osaa todennäköisesti toimia myös poliisitehtävällä paremmin lasten kanssa, kuin sellainen poliisi, jolla ei ole ollut elämässään juurikaan kosketuspintaa lapsiin. Etenkin tehtävällä, jossa lapsi on joutunut rikoksen uhriksi tai kokenut jotakin traumatisoivaa, poliisin oikeanlainen toiminta korostuu. Lapsen kaltoinkohtelu, huonot elin- ja kasvuolosuhteet sekä traumaattiset tapahtumat vaikuttavat lapsen kehitykseen ja trauman vaikutukset voivat näkyä vielä aikuisiälläkin. Tällaiset lapsuuden kokemukset voivat johtaa siihen, että henkilöstä tulee aikuisiällä poliisin asiakas, esimerkiksi mielenterveysongelmien vuoksi.

2.12 Poliisin ja lapsen vuorovaikutus

Poliisin työ koostuu ihmisten välisistä kohtaamisista ja niissä muodostuvista vuorovaikutustilanteista. Poliisin oma persoona, päivän mieliala sekä vireystila ja esimerkiksi ympäristö vaikuttavat siihen, miten poliisi kohtaa asiakkaan. Kun poliisi kohtaa lapsen, tulisi poliisin kyetä olemaan läsnä tilanteessa ja päästä lapsen kanssa yhteiselle tasolle. Konkreettisesti tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että poliisi laskeutuu lapsen tasolle esimerkiksi kyykkyyntä, tai vaimentaa äänen sävyään luoden lapselle rauhallisemman olon. Rauhallisella ja lempeällä äänensävyllä lapselle mahdollisesti pelottavasta virkamiehestä tulee helpommin lähestyttävämpi. Henkisesti lapsen kanssa samalle tasolle pääseminen voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että poliisi osaa kysyä lapselta kysymyksiä oikealla tavalla ja ymmärtää lapsen psyykkisen kehityksen tason ja sen tuomat haasteet vuorovaikutuksessa. Edellä

mainituilla asioilla poliisi luo lapselle turvallisuuden tunteen, jolloin lapsi voi luottaa ja tukeutua poliisiin.

Jos lapsen puhuttaminen tapahtuu tilanteessa, jossa lapsen vanhemmat ovat mukana, olisi tärkeää saada puhutettua lapsi erillään vanhemmistaan. Vanhempien läsnäolo lapselle vaikeassa tai kiusallisessa tilanteessa voi aiheuttaa sen, että lapsi ei halua puhua tapahtumista. Pienen lapsen kohdalla taas vanhemman läsnäolo voi auttaa lasta tilanteessa. Tässäkin poliisiin tulee osata toimia tilanteen mukaan.

Toinen vaihtoehto on, että toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat olisivat osallisina tapahtuneeseen rikokseen, jolloin luonnollisesti lapsi täytyy saada puhutettua erillään vanhemmistaan, etteivät vanhemmat pääse vaikuttamaan tilanteeseen.

Lapsen alustavassa puhuttamisessa tulee huomioida se, että lapsen kertomus ei ole välttämättä luotettavaa. Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttavat siihen, mitä lapsi osaa kertoa tapahtuneista. Varsinkin pienten lasten puhuttamisessa akuutissa traumatilanteessa tulisi poliisiin keskittyä lapsen turvaamiseen, eikä niinkään tiedon keräämiseen mahdollisesta rikoksesta, jossa lapsi on ollut uhrina. Lapsi ei välttämättä edes ymmärrä, että miksi poliisi on paikalla ja mitä on tapahtunut. Tällöin tiedon kerääminen tapahtuneista voi aiheuttaa jopa enemmän haittaa kuin hyötyä.

Jos tilanne ja lapsen kehitys on kuitenkin sellainen, että poliisimies päättää tehdä lapselle alustavan puhutuksen, tulee poliisiin muistaa myös tulevan tutkinnan turvaaminen. Jotta esitutkintaa ei sotketa jo ensimetreillä, tulee alustavan puhutuksen tekevän poliisin huomioida esimerkiksi se, että lapsi on hyvin helposti johdateltavissa. Alustavassa puhutuksessa, etenkin pienten lasten kohdalla tulisi käyttää avoimia kysymyksiä, eli pyrkiä siihen, että lapsi saa kertoa tapahtumista omin sanoin. Muun muassa avoimista kysymyksistä olemme koostaneet oppaaseen ikään kuin rautalankamallia, jota poliisi voi hyödyntää alustavassa puhutuksessa.

2.13 Poliisin ja nuoren vuorovaikutus

Nuorten kohdalla vuorovaikutussuhteen luomisessa on omat haasteensa. Poliisilla on usein ennakkooletuksia nuorista ja heidän käyttäytymisestään, samoin kuin nuorilla voi olla poliisia kohtaan. Kun poliisi kohtaa seksuaalitrauman kokeneen nuoren, olisi tärkeää, että poliisin ennakkoluulot jäisivät vuorovaikutustilanteen ulkopuolelle. Nuori voi olla välttelevä ja hiljainen taikka kiivas ja monisana-nainen, jolloin poliisiin tulee vuorovaikutustilanteessa säilyttää rauhallinen, mutta jämäkkä asenne. Poliisiin tulee osoittaa nuorelle, että hän kuuntelee ja ymmärtää, mutta samalla on viranomainen, joka puolueettomasti hoitaa virkatehtävänsä.

Osalla nuorista voi olla negatiivinen kuva poliisista. Sosiaalinen media ja ryhmissä muodostuvat asenteet vaikuttavat nuoren käsitykseen poliisista. Poliisi on usein paikalla vain, kun tapahtuu jotain pahaa, esimerkiksi kun nuori joutuu ongelmiin. Poliisin negatiiviset ennakkooletukset nuorista ja

nuorten negatiivinen käsitys poliisista voivat todella vaikeuttaa vuorovaikutustilannetta, varsinkin kun kyseessä on seksuaalitrauman kokenut nuori.

Itse seksuaalitrauma aiheuttaa vuorovaikutustilanteeseen haasteita. Pienellä lapsella ei ole ymmärrystä seksuaalisuudesta tai seksiin liittyvistä tabuista tai rikoksista, toisin kuin nuorella. Seksistä puhuminen on monille nuorille vaikeaa ja kiusallista. Kun tähän yhdistetään traumaattinen tapahtuma, jonka uhrina nuori on ollut, on tilanteesta entistäkin vaikeampi puhua. Tällöin poliisin ammattitaidolla on suuri merkitys vuorovaikutustilanteessa.

Jonna Kangasniemi on tehnyt Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyön (2018) nuorten alustavasta puhuttelusta. Opinnäytetyössä käydään laajasti läpi haasteita, joita vuorovaikutustilanteessa saattaa olla. Kangasniemi mainitsi esimerkiksi nuoren kaveriporukan läsnäolon merkityksen vuorovaikutustilanteessa. Nuori saattaa käyttäytyä täysin eri tavalla, kun paikalla on nuoren kaveriporukka. Poliisin olisi hyvä saada nuori erilleen porukasta, jotta vuorovaikutustilanteesta tulisi mahdollisimman otollinen, eikä kaveriporukka vaikuta nuoren käyttäytymiseen.

Kangasniemen opinnäytetyössä puhutaan myös siitä, kuinka poliisin tulee osoittaa nuorelle, että häntä arvostetaan ja kuunnellaan. Nuorilla voi olla ennako-oletuksia ja negatiivista suhtautumista poliisiin, jolloin poliisin tulee ansaita nuorten kohdalla luottamus sekä arvostus. Nuorille on usein tärkeää kokea, että kukaan ei ole heidän yläpuolellaan. Arvostuksen ja kunnioittamisen tunteen luominen nuoren ja poliisin vuorovaikutustilanteessa tulee olla molemmien puolelta.

Nuorten kohdalla tulee myös huomioida se, että seksuaalitrauman kokeneella nuorella on usein lapsiuhria enemmän ymmärrystä siitä, mitä on tapahtunut ja millaisia seurauksia tapahtuneella voi olla niin uhrille kuin tekijällekin. Poliisin tulee vuorovaikutustilanteessa osata luoda nuorelle turvallinen olo, mutta samalla viranomaisena kertoa mahdollisesta tulevasta esitutkinnasta sekä sen seurauksena tulevista tapahtumista. Nuoren epätietoisuuden vähentäminen auttaa poliisia luomaan nuorelle luotettavaa kuvaa poliisista sekä siitä, että poliisin tehtävä on auttaa nuorta ja nuoren perhettä. Tällä voidaan edesauttaa sitä, ettei nuori sulkeudu ja pelkää puhua tapahtuneista.

2.14 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain tarkoitus on lain 1 luvun 1 § mukaan turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Laki kertoo sen, kenellä on vastuu lapsesta huolehtimisesta, mikä on lastensuojelun tarkoitus ja toimintatapa.

Lain mukaan lapsen suojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu (Lastensuojelulaki 1:3a§).

Lastensuojelun on nimensä mukaisesti tarkoitus turvata lapsen kasvu. Lastensuojelulain 1:2§ mukaan lapsen vanhemmilla ja huoltajilla on vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lastensuojelun kautta vanhemmat ja huoltajat saavat tukea lapsen kasvatuksessa erilaisin tukitoimin. Lastensuojelu voi esimerkiksi järjestää palveluita tai muita tukikeinoja perheelle.

Asiakkuus lastensuojelun kanssa alkaa lastensuojeluilmoituksesta, joka voi tulla monilta eri tahoilta niin perheen sisältä kuin viranomaisiltakin. Monet viranomaiset, kuten terveydenhuolto, opetustoimi ja poliisitoimi ovatkin velvoitettuja lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, jos käy ilmi, että lapsen suojelun selvittäminen on tarpeellista (lastensuojelulaki 5:25§). Lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä myös ennakoivasti, ennen kuin lapsi on edes syntynyt, jos voidaan olettaa, että lapsi ja hänen perheensä tulevat tarvitsemaan välittömästi tukea (lastensuojelulaki 5:25c§). Lastensuojeluilmoituksen saatuaan sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida välittömästi lapsen kiireellinen lastensuojelun tarve.

Opinnäytetyöhömmme liittyen tulee poliisin viranomaisena tiedostaa, että hänen on tehtävä aina välittömästi lastensuojeluilmoitus, kun käy ilmi, että on syytä epäillä lapsen kohdistunutta rikoslain 20 luvun mukaista seksuaalirikosta.

Lastensuojelun keskeisimpiä periaatteita on huomioida lapsen etu. Lapsen etua voidaan katsoa erilaisista näkökulmista, kuten turvallisuus, itsenäisyys ja esimerkiksi lapsen mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa (lastensuojelulaki 1:4§). Lastensuojelutoimet saatetaan mieltää negatiivisiksi, mutta niiden tarkoitus on toimia lapsen parhaaksi. Lastensuojelutoimet tuleekin ensisijaisesti järjestää avohoitona.

Jos avohoidon tukitoimet ovat riittämättömiä, eikä lapsella ole turvallista kasvuympäristöä, voidaan lapsi sijoittaa kodin ulkopuolelle. Lastensuojelulaissa avataan eri vaihtoehdot, joiden nojalla lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle. Esimerkiksi lastensuojelulain 8 luvussa puhutaan lapsen kiireellisestä sijoittamisesta, joka voi tulla kyseeseen juuri esimerkiksi poliisi tehtävän yhteydessä. Jos poliisi menee esimerkiksi kotihälytystehtävälle, jossa ilmenee, että lapsi elää turvattomassa ympäristössä, tulee poliisin tehdä välittömästi lastensuojeluilmoitus. Tilanteessa tulee arvioida, onko tarvetta lapsen kiireelliselle sijoittamiselle, jolloin poliisin tulee olla yhteydessä lastensuojeluun asian selvittämiseksi.

2.15 Barnahus-hanke

Barnahus-hanke on Terveiden ja hyvinvointi laitoksen perustama hanke vuosille 2019–2025, joka toteutetaan yhteistyössä yliopistosairaanhoidopiirien (erva) kanssa. Yhteistyöhön osallistuu myös esimerkiksi poliisi ja syyttäjäorganisaatio. Hankkeen tavoitteena on tehostaa lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Hankkeella ha-

lutaan parantaa lapsen sekä perheen tukea esimerkiksi kehittämällä moniviranomaisyhteistyötä. Moniviranomaisyhteistyöllä vaikutetaan rikosilmoituksesta tuomioon kuluvaan viiveeseen ja tätä kautta parannetaan uhrin ja uhrin perheen toipumista tapahtumista. Moniviranomaisyhteistyöllä helpotetaan myös eri viranomaisten työskentelyä prosessissa. Hankkeen tavoitteena on myös parantaa tiloja, joissa lapsia kuullaan oikeudellisessa kontekstissa.

Hankkeessa valtakunnallistetaan monialaisen yhteistyön ja viranomaisten välisen tiedon jaon mallit, kuten LASTA-seula-malli lomake ja näin ollen parannetaan ja yhtenäistetään moniviranomaisyhteistyötä ympäri Suomen. (THL, 2022.)

Barnahus ja Poliisi ovat esimerkiksi julkaisseet myös 2022 syksyllä käsikirjan lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Käsikirjassa käydään läpi tarkasti koko esitutkinta ja siihen kuuluva moniviranomaisyhteistyö. Käsikirja antaa kattavasti malleja poliisille ja muille viranomaisille rikosprosessiin, jossa väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhrina on lapsi. (Poliisi, 2022.)

2.16 Psykoedukaatio

Psykoedukaatio tarkoittaa tiedon jakamista mielenterveydestä ja siihen vaikuttavista asioista. Se voi olla ennalta estävää, ylläpitävää tai sillä voidaan pyrkiä vaikuttamaan johonkin tiettyyn ongelmaan tai oireeseen. Sen avulla pyritään auttamaan kokonaisvaltaisesti elämän kaikilla osa-alueilla apua tarvitsevia, esimerkiksi traumasta tai mielenterveysongelmista kärsiviä sekä heidän läheisiään. Tiedon jakamisen avulla ihmisten ymmärrys mielenterveyden haasteista lisääntyy ja he saavat keinoja selviytyä tällaisista haasteista. (THL, 2022.)

Psykoedukaatiota voidaan käyttää myös hoitomenetelmänä ja sitä voidaan yhdistää myös muihin hoitomenetelmiin. Siinä on tärkeää, että ammattilainen huomioi asiakkaan yksilönä. Erilaiset taustat vaikuttavat siihen, miten ymmärrämme mielenterveyden ja siihen liittyvät haasteet. Suomessakin elää paljon eri kulttuuritaustaisia henkilöitä, joiden kohdalla on tärkeää huomioida heidän taustansa. Kun psykoedukaatiota käytetään hoitokeinona, ammattilaisen tulee olla kiinnostunut kuulemaan, mitä asiakas kokee ja ajattelee mielenterveydestä ja siihen liittyvistä asioista. (THL, 2022.)

3 HAASTATTELUT

Halusimme saada opinnäytteeseemme haastateltaviksi ammattilaisia, joilla on tärkeä rooli lapsen trauman hoidossa. Haastateltaviksi valikoitui pohdinnan jälkeen poliisi, ja kaksi psykologia, joilla kaikilla on pitkä kokemus seksuaalirikosten parissa työskentelystä. Haastattelimme Helsingin poliisilaitoksella työskentelevää vanhempaa rikoskonstaapelia Maija Auniota ja HUS:n lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikössä työskenteleviä psykologi Elina Kiurua ja Sini Vehkaojaa. Haastattelujemme tavoitteena oli saada monipuolisesti näkemyksiä eri ammattilaisilta siihen, kuinka poliisi voi toimia lapsen parhaaksi läpi rikosprosessin. Psykologit pystyvät antamaan tietoa traumasta sekä

hoitoonohjauksen tärkeydestä ja poliisin haastattelu antaisi näkökulmaa siihen, kuinka poliisi on ohjeistettu toimimaan tällaisissa tilanteissa, ja mitkä ovat poliisin haasteita kyseisissä tilanteissa.

3.1 Haastattelukysymykset

Haastattelukysymyksissämme halusimme saada ammattilaisilta vastauksia monipuolisesti eri osa-alueisiin seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaamisessa ja huomioimisessa läpi rikosprosessin. Psykologien sekä poliisin haastattelukysymykset kohdennettiin heidän työnkuvansa mukaisesti. Psykologien haastattelussa painotimme trauman hoitoa sekä trauman kokeneen lapsen kohtaamista, kun taas poliisin haastattelussa keskityimme poliisin rooliin tällaisessa rikosprosessissa, jota opinäytteemme koskee. Haastattelurungoissamme oli kuitenkin samoja kysymyksiä, joihin halusimme saada vastauksen psykologeilta sekä poliisilta. Näin ollen pystyimme vertaamaan eri ammattialaisten näkökulmia tutkittavana oleviin seikkoihin sekä saamaan mahdollisimman monipuolisia vastauksia kysymyksiimme.

Haastattelurungon kokosimme 2022 syksyn aikana, jotta pystyimme lähettämään haastattelukysymykset haastateltaville tutustuttaviksi ennen itse haastatteluja. Kysymyksiä esitimme psykologeille 11 kappaletta. Psykologeille esitetyissä kysymyksissä aloitimme siitä, miten poliisin tulisi kohdata seksuaalitrauman kokenut lapsi. Tämän jälkeen kysyimme trauman vaikutuksista sekä trauman hoidosta eri ikäisillä lapsilla. Kysyimme myös siitä, minkälaisia vaikutuksia on oikea-aikaisella hoidolla traumasta toipumiseen. Halusimme saada psykologien näkemyksen trauman vaikutuksiin lapsessa sekä siihen, miten oikea-aikainen tuki vaikuttaa lapsen toipumiseen. Trauman vaikutuksilla lapseen toivoimme saavamme näkökulmia siihen, miten esimerkiksi poliisi pystyy tunnistamaan traumatisoituneen lapsen ja kuinka poliisi pystyisi toimimaan lapsen eduksi tällaisissa tilanteissa.

Kysyimme psykologeilta myös sitä, mitkä ovat suurimpia sudenkuoppia, joihin poliisi voi astua kohdatessaan seksuaalitrauman kokeneen lapsen. Tavoitteenamme oli tällä kysymyksellä saada selkeitä vastauksia siihen, miten poliisin ei ainakaan tulisi toimia tällaisessa vaikeassa tilanteessa. Halusimme myös saada psykologien näkemyksen siihen, kuinka hyvin poliisi ohjaa trauman kokeneita lapsia hoidon piiriin tällä hetkellä. Viimeisimpänä kysyimme psykologeilta tärkeimpiä yhteistyöviranomaisia seksuaalitrauman kokeneen lapsen hoitoonohjauksessa ja rikosprosessin yhteydessä toimivista tahoista. Tavoitteenamme oli saada vastauksia siihen, minne poliisi voi ohjata seksuaalitrauman kokeneen lapsen perhettä ja mistä poliisi itse voi saada tukea akuuttiin tilanteeseen.

Poliisi Maija Auniolle esitimme kysymyksiä 7 kappaletta. Auniolta halusimme niin ikään selvittää sen, miten poliisin tulisi kohdata seksuaalitrauman kokenut lapsi. Aunion haastattelussa painotimme en-sipartion roolia seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaamisessa ja sitä, miten poliisia on ohjeistettu tilanteessa toimimaan. Halusimme kysyä myös Auniolta hänen näkemystään siihen, kuinka hyvin poliisi hoitoonohjaa seksuaalitrauman kokeneita lapsia tällä hetkellä. Auniolta halusimme saada näkemyksen siihen, mitkä ovat poliisille vaikeimpia asioita trauman kokeneen lapsen kohtaamisessa.

Tätä vastausta voisimme verrata psykologien näkemykseen siitä, mitkä ovat poliisien suurimmat sudenkuopat tällaisissa tilanteissa. Aunion haastattelussa halusimme saada vastauksia myös siihen, mitkä ovat hänen mielestään tärkeimmät yhteistyöviranomaiset tällaisessa rikosprosessissa, jossa uhrina on lapsi.

3.2 Haastateltavien taustasta

Ensimmäisenä haastattelimme Elina Kiurua sekä Sini Vehkaojaa. Olimme sopineet haastattelun heidän työpaikalleen lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikköön Helsingissä. Kiuru ja Vehkaoja olivat molemmat samaan aikaan paikalla ja asiantuntijoiden haastattelu toteutettiin vapaamuotoisesti kysymyksistä keskustellen. Nauhoitimme haastattelun, jotta pystyimme myöhemmin palaamaan aiheisiin, joista keskustelimme. Haastattelun yhteydessä kirjasimme muistiinpanoja tärkeimmistä havainnoista.

Elina Kiuru on koulutukseltaan psykologi ja psykoterapeutti, joka on ollut mukana Barnahus-hankkeessa reilut kaksi vuotta. Hänen vastuualueenaan on nuoret ja seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden nuorten hoito ja hoitopolun järjestäminen. Sen yhteydessä Kiuru työskentelee myös Seri-tukikeskuksessa Uudessa lastensairaалassa. Siellä Kiuru tekee akuuttivaiheen asiakastyötä, eli tapauksissa, jossa tapahtuneesta on kulunut alle kuukausi, niin hoito voidaan järjestää Seri-tukikeskuksessa. Kiuru on paljon mukana ensivaiheen tuessa ja tekee etenkin siinä vaiheessa paljon yhteistyötä poliisin kanssa. Kiuru tekee töitä pääsääntöisesti 12–15-vuotiaiden nuorten kanssa ja yksi hänen vastuualueistaan on Seri-tukikeskuksessa nuorten jatko-ohjaus akuutin tuen jälkeen.

Sini Vehkaoja on koulutukseltaan oikeuspsykologi, seksuaaliterapeutti ja hän opiskelee tällä hetkellä psykoterapeutiksi. Hänellä on pitkä historia Lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikössä ja hänen työtehtäviinsä on kuulunut muun muassa lasten kuuleminen, väkivaltaepäilyjen selvittäminen ja perheiden psykososiaalinen tukeminen. Vehkaoja on ollut mukana Barnahus hankkeessa 2,5 vuotta ja hän toimii hankkeessa hoitokoordinaattorina. Hän toimii väkivaltaa kokeneiden lasten psyykkisen hoidon ja tuen kehittämisen parissa koko HYKS ERVA-alueella eli Helsingin yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualueella. Alue koostuu HUS-, Etelä-Karjalan-, Kymenlaakson- sekä Päijät-Hämeen sairaanhoitopiireistä (HUS.fi).

Kiuru ja Vehkaoja ovat toimineet Barnahus-hanketiimissä työparina yhdessä noin kaksi vuotta. Heidän tiimissään työskentelee viisi henkilöä, mutta koska hanke on kansallinen, työryhmiä on useita läpi Suomen.

Haastattelimme vanhempi rikoskonstaapeli Maija Auniota hänen työpaikallaan Helsingin poliisilaitoksella, Pasilan poliisitalolla. Aunio valmistui poliisikoulusta vuonna 1998 ja uransa ensimmäisinä vuosina hän työskenteli Roballa tutkien autoihin kohdistuvia rikoksia. Vuonna 2000 Aunio siirtyi väkivaltarikosyksikköön tutkimaan henkeen- ja terveyteen kohdistuvia rikoksia sekä myöhemmin palo- ja

räjähderikoksia. Vuonna 2008 Aunio aloitti seksuaalirikostutkinnassa. Vuodesta 2008 alkaen Aunio on tutkinut päätyönään lapsiin ja aikuisiin kohdistuneita seksuaalirikoksia.

4 HAASTATTELUJEN TULOKSET JA ANALYSOINTI

Tässä osiossa on käsitelty haastatteluissa kysytyjä kysymyksiä sekä haastateltavien psykologien ja poliisin vastauksia aihealueittain. Pyrimme vertaamaan psykologien ja poliisin vastauksia ja pohtimaan vastauksia ja niiden merkityksiä. Kaikkien haastateltavien vastaukset tukivat toisiaan ja olivat yhdensuuntaisia. Näin ollen tutkimustulokset eivät ole ristiriitaisia.

4.1 Seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaaminen

Haastateltavat psykologit painottivat seksuaalitrauman kokeneen lapsen ja nuoren kohtaamisessa sitä, että jokainen kohtaaminen on merkityksellinen uhrin näkökulmasta. Kohtaamisessa tulee muistaa olla rauhallinen, inhimillinen ja sensitiivinen. Rauhallinen kontaktin ja luontevan vuorovaikutuksen luominen on ensiarvoisen tärkeää. Poliisin sekä muidenkin viranomaisten tulisi malttaa, eikä heti kiirehtiä seksuaalitrauma-aiheeseen, sillä aihe on hyvin sensitiivinen. Vaikka itsellä olisikin kova työpaine, niin kohtaamisessa on muistettava kiireettömyys, sillä seksuaalitrauman kokenut uhri on hyvin herkillä aistimaan myös muiden tunnetiloja. Muutenkin prosessin etenemisen selittäminen ja turvallisuuden tunteen luominen edesauttaa toimivaa vuorovaikutussuhdetta uhrin ja viranomaisen välillä.

Eri ikäisten uhrien kohtaamisessa vaikuttaa esimerkiksi kielellinen kehitys. Pienen lapsen kohdalla tulee tietysti akuutissa tilanteessa varmistaa, että lapsi on ensin turvassa ja kohdata lapsi sitten rauhallisesti ja sensitiivisesti. Pienellä lapsella ei välttämättä ole sanoja, tai hän ei ymmärrä vaikeita termejä, joten tärkeää pienen lapsen kohdalla onkin edetä avoimen kerronnan avulla ja välttää johdattelua. Tämä ei koske vain kuulusteluita vaan esimerkiksi myös alustavia puhutuksia kentällä.

Nuorten kohdalla huomioon tulee ottaa myös heidän erityinen elämänvaiheensa; heillä saattaa olla esimerkiksi viranomaispelkoa, joka voi ilmetä haluttomuutena puhua poliisille. Se voi johtua esimerkiksi päihteydenkäytöstä, jota häpeää tai josta ei halua jäädä kiinni.

"Kun puhutaan seksuaalirikoksesta, lähestymisen ja sinun pitää olla niin sensitiivinen, kuin pystyt." -vanhempi rikoskonstaapeli Maija Aunio

Maija Aunio oli hyvin samoilla linjoilla Elina Kiurun ja Sini Vehkaojan kanssa lapsen kohtaamisesta ja kontaktin luomisen merkityksestä. Tärkeiksi huomioiksi Aunio nosti muun muassa sen, että lapsen ikä ja lähtökohdat, esimerkiksi kulttuurista on otettava huomioon. Kohtaamisessa Aunio neuvoo välttämään lassyttämistä, mutta myös sitä, ettei tee poliisina asiasta vakavampaa kuin se on. Syylistäminen on asia, jota tulee ehdottomasti välttää. Poliisipartion tai tutkijan, oli tilanne mikä hyvänsä,

tulee aina muistaa myös se, kuinka helppoa lasta on johdatella. Liikkeelle on siis lähdeittävä avoimin kysymyksiin, etenkin silloin kun kyseessä on pieni lapsi.

***“Puhutaan asioista niiden omilla nimillä ja puhutaan selkeästi.” -vanhempi rikoskonstaapeli
Maija Aunio***

Akuutissa vaiheessa ensipartiolle Aunio antaa ohjeeksi ottaa lapsi tilanteesta sivuun ja pyytää tätä kertomaan itse omin sanoin tapahtuneesta. Tilanteessa on hyvä pyrkiä olemaan neutraali, sillä innokas tai liian kaverillinen kontakti lapseen voi muodostaa lapselle esimerkiksi miellyttämisen halun poliisia kohtaan.

On tärkeää, että poliisi pyytää lasta kertomaan tapahtuneesta omin sanoin. Lapset ovat erityisen alttiita johdattelulle, jolloin poliisin johdattelevat kysymykset voivat vaikuttaa tulevaan rikosprosessiin merkittävästi. Avointen kysymysten avulla trauman kokenut lapsi voi omin sanoin kertoa tapahtuneista niin, ettei poliisin omat ajatukset ja johtopäätökset vaikuta niihin.

Avointen kysymysten käyttö voi olla haasteellista, jos lapsi on vähäsanainen tai pelokas. Tällaisessa tilanteessa on parempi huolehtia lapsen turvaan saamisesta, kuin tapahtumien täydellisestä purkamisesta. Lasta voi yrittää rohkaista puhumaan esimerkiksi olemalla helposti lähestyttävä. Tällöin tulee kuitenkin muistaa Aunio maininta siitä, ettei poliisin tule olla liian innokas tai kaverillinen, jotta lapsi ei ala kertomaan tarinaa vain miellyttääkseen poliisia.

Jos lapseen kohdistunut seksuaalirikos tulee ilmi kenttäpartiolle, lähdetään usein liikkeelle alustavista puhutuksista, jotta saadaan lisää tietoa tapahtumista. Jos tilanne mahdollistaa, kenttäpartio voi selvittää, olisiko jo lapsen alustavaan puhutukseen saatavilla henkilö, joka on koulutettu tällaisiin tilanteisiin, esimerkiksi lapsirikostutkija. Tilanteessa, jossa kenttäpartio kuitenkin hoitaa lapsen alustavan puhutuksen, tulee poliisin muistaa säilyä rauhallisena. Poliisille tulee luonnollinen reaktio ja tarve selvittää, mitä on tapahtunut ja saada tekijä vastuuseen teoistaan. Esimerkkinä tapaus, jossa poliisin ennakkotiedot ovat, että lapsen huoltaja on kosketellut lasta kyseisenä aamuna. Kysymykset “Mihin hän koski sinua aamulla?” “Laittoiko isä käden alapäähäsi?” tai muut suorat kysymykset olisivat helppo ja nopea tapa saada vastauksia. Lapsi voi vastata tällaisiin kysymyksiin “kyllä” tai “ei,” vain miellyttääkseen poliisia, jolloin koko esitutkinta voi vaarantua jo ensikohtaamisessa. Kun uhri on lapsi, tulisi poliisin lähestyä niin avoimilla kysymyksillä kuin mahdollista. Avoimet kysymykset ovat sellaisia, joihin lapsi ei voi vastata suoraan “kyllä” tai “ei”. Poliisi voisi esimerkiksi kysyä lapselta “Mitä teitte tänä aamuna?” tai “Keiden kanssa olit aamulla?” ja tätä kautta päästä puhumaan kyseisen aamun tapahtumista.

Yllä mainitussa esimerkkitapauksessa poliisi lähtee selvittämään tapahtumia lapsen kanssa avoimin kysymyksiin ja lapsi alkaa kertoa tapahtumista. Poliisi saattaa alkaa luomaan tapahtumien kulusta ajatuksia päässään, jolloin voi tapahtua johdattelua. Halutaan tietää lisää ja poliisin omat mahdolliset

johtopäätökset tapahtumista voivat saada poliisin johdattelemaan lasta suuntaan, jonka poliisi on päässään luonut. Esimerkiksi, jos lapsi kertoo poliisille, että "Olimme isän kanssa saunassa aamulla". Poliisi voi ennakkotietoihin nojaten päätellä, että koskettelu on tapahtunut saunassa. Tällöin poliisi voi helposti kysyä lapselta "Kosketteliko isä sinua siellä saunassa?" tai "Mitä isä teki sinulle siellä saunassa?", vaikka lapsi ei itse vielä kertonut, mitä saunassa tapahtui.

Tärkeintä johdattelun välttämisen ja avointen kysymysten käyttämisen kanssa on säilyttää rauhallisuus ja maltti. Poliisin täytyy hyväksyä se, että jos seksuaalirikoksen uhri on lapsi, ei tapahtumien läpikäyminen ja rikoksen selvittäminen tapahdu hetkessä. Lapsen auttamiseksi tärkeintä ei ole juuri siinä hetkessä saada tietää kaikkea tapahtuneesta, vaan saada lapsi turvaan. Joskus myös se, ettei lapsi pysty tai halua akuutissa tilanteessa kertoa tapahtuneista, voi olla paras ratkaisu.

4.2 Trauman vaikutukset lapseen

Trauman vaikutukset ovat hyvin yksilöllisiä. Ei voida sanoa, että tietyn ikäisillä olisi juuri tietyn tyyppisiä oireita, mutta voidaan olla tietoisia trauman mahdollisista oireista ja niiden vaikutuksista yleisellä tasolla. Trauman oireisiin ja vaikutuksiin vaikuttaa hyvin moni yksilöllinen tekijä esimerkiksi ympäristössä ja tapahtuneessa traumassa.

Väkivaltakokemuksista on Vehkaojan mukaan paljon tutkimusta; väkivaltarikoksen uhriksi joutuminen on riskitekijä monenlaisille haittavaikutuksille pitkällä aikavälillä. Osa uhreista oireilee heti rikoksen tapahduttua ja osa vasta paljon myöhemmin. Trauman vaikutuksiin vaikuttaa paljolti yksilön resilienssi, eli psyykinen selviytymiskyky ja sen joustavuus, omat elämäkokemukset ja lähiympäristön kyky tukea. Myös laajemman ympäristön eli esimerkiksi harrastuspiirien ja koulun kyky tukea ja se, tarjoaako yhteiskunta oikea-aikaisia palveluita, vaikuttaa trauman seurauksiin.

Kiuru muistuttaa, että trauman kokeneen henkilön kohtaamisessa ei tule hätäntyä, jos uhri ei esimerkiksi reagoi millään tavalla. Reagointitavat voivat olla hyvin moninaisia, mutta esimerkiksi nuorille ominaisia reagointitapoja voi olla muun muassa käytösoireilu, päihteiden käyttö ja riskikäyttäytyminen. On myös sisäänpäin kääntyviä nuoria, joilla reagointi voi näkyä syyllisyyden ja häpeän tunteena, jotka altistavat ahdistusoireille. Jos näkee sellaisen nuoren, joka on äskettäin kokenut seksuaalitrauman, sitä ei Kiurun mukaan välttämättä pysty toteamaan jonkin tietyn oireen tai reaktion perusteella. Tärkeää on tunnistaa ja ymmärtää edes jollakin tavalla mahdollisia oireita.

Traumaperäiset stressioireet eli PTSD oireet voivat ilmetä jatkuvana valppautena, stressitilana, tarkkailevaisuutena. Tyypillinen reagointitapa on myös aiheen välttely. Tällöin korostuu viranomaisen rauhallisuus ja maltti uhrin kohtaamisessa.

4.3 Trauman hoidon eroavaisuudet lapsilla ja nuorilla

Pääsääntönä trauman hoidon eroavaisuuksista lasten ja nuorten kohdalla voidaan pitää sitä, että mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän hoitoa tehdään yhdessä lähipiirin ja vanhempien kanssa. Kun lapsi kasvaa ja siirtyy kouluikänsä, tämän kieli kehittyy ja hoitoa voidaan tehdä enemmän suoraan lapsen kanssa. Tällöin lapsi on jo hieman oppinut ymmärtämään sekä erottamaan tunteitaan ja ajatuksiaan. Joka tapauksessa, sekä lasten että nuorten kohdalla on erittäin tärkeää, että lähipiiri otetaan hoitoon mukaan.

Vuorovaikutuksen vahvistaminen lapsen ja vanhemman välillä on erittäin tärkeää. Konkreettisenä esimerkkinä Vehkaohja mainitsee sen, että tilanteessa, jossa lapsi on pieni eikä välttämättä kykene vielä kunnolla ymmärtämään tapahtunutta traumaa, vanhempi voi kuitenkin ilmaista lapselle, että kuuntelee mielellään, jos lapsella tulee myöhemmin elämässä tarve tai halu puhua tapahtuneesta. Tällä pyritään siihen, että vanhempana lapsi ennemmin puhuu asiasta turvallisuudelle aikuiselle, kuin antaa mahdollisen ahdistuksen kasvaa niin suureksi, että päätyy esimerkiksi viiltelemään itseään tai oireilee muutoin.

Myös selviytymiskeinojen opettaminen vanhemmalle eli psykoedukaatio on tärkeä osa hoitoprosessia. Opetetaan siis vanhemmalle keinoja arjesta selviytymiseen, ja erilaisia keinoja myös sitä mukaa, kun lapsi kasvaa nuoreksi ja oireet voivat muuttua tai ilmetä eri tavoin, kuin lapsuudessa. Lapsen ja nuoren toipumista edistää myös normaalin arjen jatkaminen ja rutiinit.

4.4 Oikea-aikaisen hoidon vaikutukset lapsen tulevaisuuteen ja traumasta toipumiseen

Tarpeen mukainen ja oikea-aikainen tuki ja hoito on erittäin merkityksellistä traumasta toipumiseen. Jos PTSD oireita on havaittavissa ja niihin ei puututa, on riskinä kroonistuminen ja post-traumaattinen stressihäiriö, jonka hoitaminen on yhä haastavampaa.

On hyvä kuitenkin muistaa, että kaikki eivät tarvitse tukea ja hoitoa. Tärkeää onkin arvioida, millaista tukea tarvitaan ja milloin. Jos esimerkiksi lasta ahdistaa mennä kouluun trauman tapahduttua ja hän jää pois koulusta, on traumalla tällöin sekundääriseurauksia. Jos oireisiin ei päästä puuttumaan heti alkuvaiheessa, voi oireet ja niiden hoitamattomuus luoda kerrannais- ongelmia. Oikea-aikaisen hoidon tarjoaminen heti alkuvaiheessa on siis ensiarvoisen tärkeää.

Kiurun työtehtäviin Seri-tukikeskuksessa kuuluu juuri tähän liittyen tuen tarpeen arviointi, tuen järjestäminen ja informointi siitä, mistä tukea voi saada myöhemmin, mikäli uhri ei juuri sillä hetkellä koe sitä tarvitsevansa.

Vielä ei ole selkeästi määritelty sitä, minkä tahon tulisi koordinoida ja systemaattisesti arvioida hoidon tarvetta yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Hoidon tarpeen arviointi on siis vielä liian sattumanvaraista. Joidenkin asiakkaiden kohdalla esimerkiksi lastensuojeluasiakkuuden käynnistyminen johtaa kattavaan palveluntarpeen arvioon. Jos taas lastensuojeluasiakkuutta ei avata, osa uhreista saatetaan ohjata esimerkiksi perhesosiaalityön tai poliisin toimesta tuen piiriin, mutta tämä on sattumanvaraista. Lastensuojelun kontaktoiminen voi olla hyvinkin lyhytaikaista, ja tällöin riskinä on se, että tuen hakeminen voi jäädä uhrin ja tämän perheen kontolle.

4.5 Hoitoprosessista

Aunio muistuttaa, että oli kyse lapsesta tai aikuisesta, esimerkiksi somaattisia tutkimuksia ei tehdä, mikäli uhri kieltäytyy. Somaattisella tutkimuksella tarkoitamme tässä seksuaalirikoksen uhrille tehtävää seksuaalirikostutkimusta (SERI-tutkimusta), johon kuuluu muun muassa gynekologinen tutkimus sekä kehon vammojen tutkimus ja dokumentointi.

Vaikka lapsen vanhemmat kuinka haluaisivat, saa lapsi kuitenkin itse päättää tutkitaanko häntä vaiko ei. Tämä saattaa herkästi unohtua, sillä aikuiset todennäköisesti ymmärtävät paremmin tutkimuksien tarkoituksen tulevalle rikosprosessille ja mikäli lapsi kieltäytyy, voi se herättää aikuisissa turhautumista. On Aunion mukaan äärimmäisen harvinaista, että lasta olisi tutkittu anestesiassa eli nukutettuna.

4.6 Suurimmat sudenkuopat poliisille

Kysyimme haastateltavilta psykologeilta suurimmista sudenkuopista, joihin poliisi voi heidän mielestään astua kohdatessaan alle 16-vuotiaan seksuaalirikoksen uhrin. Ensimmäisenä heillä tuli mieleen syyllistäminen ja kokemuksen mitätöinti. Kiuru huomautti, että sen ei tarvitse olla suoranaista, vaan se voi käydä ilmi ihan pienistäkin eleistä, ilmeistä ja esimerkiksi yksi huokaisukin saattaa antaa uhrille sellaisen kuvan, että poliisia ei kiinnosta tai tämä vähättelee tapahtunutta.

Myös omat ennakoasenteet ja uskomukset vaikuttavat paljolti omaan tekemiseen ja asiakkaiden kohtaamiseen. Sen vuoksi olisikin tärkeää, että poliisi ei antaisi ennakoasenteiden ohjata liikaa omaa toimintaansa. Jos ensikohtaamisessa uhrille tapahtunutta traumaa esimerkiksi vähätellään, voi uhrin suu sulkeutua nopeastikin, kun hän kokee, ettei tule kuulluksi omasta traumastaan sen vaatimalla tavalla. Kontaktin luominen ja traumasta puhuminen myöhemmässä vaiheessa voi olla tämän jälkeen erittäin haasteellista.

Viranomaisena on tärkeää tunnistaa omat asenteet ja tunteet, ja miettiä ennen kohtaamista, mitä voi tehdä, ettei vie esimerkiksi negatiivia ennakoasenteita kyseiseen tilanteeseen. Vehkaoja vinkkaa, että myöskään liian tunteella ei tulisi mennä tilanteisiin, vaan neutraali kohtaaminen olisi tärkeää.

Aunio näkee haasteellisimpina asiakkaina nuoret, sillä moni nuori ei halua selvittää asiaansa. Se, miten saa oikeasti autettua uhria ja selvitettyä asiaa, voi olla erittäin haasteellista, silloin kun asianomistaja itse ei halua selvittää rikosta. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat kuitenkin yleisen syytteen alaisia rikoksia, eli poliisin on tutkittava ne, vaikka asianomistajalla ei olisi vaatimuksia asiassa. Tällaisissa tapauksissa on riski, että oma motivaatio ja asenne tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseen laskee. Toiseksi haasteeksi Aunio nostaa nuorten kohdalla valehtelun ja perättömät ilmoitukset. Nuoret eivät usein käsitä, miten perättömällä ilmoituksella voi murentaa toisen maailman. Kaikki kirjataan poliisin järjestelmiin ja tiedot myös pääsääntöisesti jäävät järjestelmiin eli ovat ikään kuin lopullisia, ja tätä nuorten on usein vaikea käsittää.

Kyynistymisen välttäminen toistuvissa tapauksissa, perättömien ilmoitusten ja asianomistajien kohdalla, jotka eivät halua selvittää omaa rikostaan, ovat iso haasteen paikka kokeneellekin poliisille.

4.7 Tärkeimmät yhteistyöviranomaiset

Kysyimme psykologeilta tärkeimmistä yhteistyöviranomaisista seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohdalla, ja he totesivat heti yhteen ääneen tärkeimmäksi tahoksi lastensuojelun. Kiuru muistuttaa, että vaikka seksuaalitrauma on sensitiivinen ja vaativa aihe, ei tärkein auttava taho aina ole seksuaalitraumoihin erikoistunut asiantuntija, vaan tärkeä rooli voi olla esimerkiksi iltapäiväkerhon ohjajalla tai muulla lapsen lähipiirissä olevalla aikuisella. Näiden roolia ei voi vähätellä.

Alueiden palvelut eli muun muassa koulupsykologit, perheneuvolat, erikoissairaanhoido sekä lasten ja nuorten psykiatria ovat esimerkkejä tahoista, jotka voivat olla tärkeitä toimijoita trauman hoidossa.

Matalan kynnyksen konsultointi ja moniammatillinen yhteistyö korostuu seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohdalla. Psykologit vinkkaavat, että esimerkiksi Tyttöjen ja Poikien talot ovat hyviä tukipalveluita, joiden pariin poliisikin voi uhreja ohjata.

Myös Aunio korosti yhteistyössä lastensuojelun, Rikosuhripäivystyksen (RIKU) ja eri terveystervanomaisten merkitystä. Jos rikoksesta täytyy saada todistusaineistoa terveydenhuollon puolelta, vietään Helsingissä alle 16-vuotiaat seksuaalirikoksen uhrin Uuteen lastensairaalaan. Muualla Suomessa on aluekohtaisesti määritellyt terveystervanomaiset, joihin lapset ohjataan tutkimuksiin.

4.8 Vanhempien ja läheisten huomioiminen

Lapselle tapahtunut trauma on kriisitilanne myös tämän vanhemmille. Usein vanhempien ajatus on se, että kunhan lapsi saa apua, niin vanhempikin selviää. On kuitenkin tärkeää myös lapselle nähdä, että myös vanhemmista huolehditaan. Akuuteissa tilanteissa sosiaali- ja kriisipäivystys on merkittävässä roolissa, ja heidän vastuullaan on antaa tukea perheelle.

Psykoedukaatio eli tarvittavan tiedon antaminen vanhemmille esimerkiksi siitä, mitä rikosprosessissa tapahtuu ja miten se etenee, on tärkeää. Vanhempia voi huomioida esimerkiksi siten, että informoi heitä rikosprosessin mahdollisesta kestosta, sillä he eivät todennäköisesti tiedä, miten pitkiä prosessit voivat olla. Huomiointia voi olla myös sekin, että kertoo rauhallisesti vanhemmille mahdollisista reaktioista mitä trauma voi aiheuttaa ja myös normalisoida reaktioita.

Aunio kertoo huomioivansa vanhempia esimerkiksi siten, että ennen tulevia kuulusteluja hän käy puhelimitse läpi uhrille ja vanhemmille tulevaa rikosprosessia ja siihen liittyviä seikkoja ja tämän jälkeen lähettää vielä heille sähköpostin, johon on koottu kaikki oleellinen tieto. Kun vanhempi saa informaatiota mustaa valkoisella, voi hän kerrata asioita ja saamaansa tietoa paremmin. Aunio kertoo sähköpostin sisältävän myös esimerkiksi linkit tukihenkilöiden ja avustajan hankkimiseen.

Aunio huomauttaa, että esimerkiksi uhrin sisaruksille poliisi ei voi viranomaisena kertoa tapahtuneesta asianosaisjulkisuuden vuoksi. Tässäkin lastensuojelun rooli on erittäin tärkeä, että myös sisarukset tulevat huomioiduksi. Jos sisarus jää täysin huomiotta, kun huomio kohdennetaan uhriksi joutuneeseen lapseen, voi sisarus alkaa oirehtia, eli myös hänet on otettava huomioon prosessissa. Tässä Aunio vinkkaa, että vanhemmatkin voivat olla yhteydessä RIKU:un, ja saada sitä kautta apua, kuinka muiden sisarusten kanssa tulisi toimia ja mitä heille kannattaa rikoksesta kertoa.

Myös informointi tuen osalta on tärkeää; poliisi voi esimerkiksi kertoa vanhemmille, että sosiaali- ja kriisipäivystys on heihin yhteydessä huomenna. On hyvä huomioida, että akuutissa kriisitilanteessa käydyt keskustelut saattavat unohtua hyvinkin nopeasti. Tällöin poliisi voi esimerkiksi kirjoittaa lapun, jossa on vielä tieto siitä, kuka taho soittaa tai tulee käymään milloinkin ja esimerkiksi sosiaali- ja kriisipäivystyksen yhteystiedot. Tärkeintä on, ettei perhe jää tyhjän päälle ja tiedottomaksi siitä, miten asia tulee etenemään.

4.9 Hoitoonohjauksen tilanne poliisilla tällä hetkellä

Alle 16-vuotiaiden seksuaalirikosten uhrien hoitoonohjaus on psykologien mukaan tällä hetkellä poliisilla liian sattumanvaraista ja vaihtelevaa. Haastateltavien psykologien mieleen tuli esimerkiksi tapauksia, joissa uhrille on annettu iso nippu esitteitä eri tukipalveluista, jolloin perheelle oli jäänyt päällimmäisenä hädän tunne. Haastatteluamulta Kiuru mainitsi tilanteen, jossa poliisi oli antanut alle 16-vuotiaalle uhrille Seri-tukikeskuksen esitteen. Näin ei tietenkään pitäisi olla, mutta tämäkin on hyvä osoitus siitä, kuinka sattumanvaraista oikeanlaisen tuen piiriin ohjaaminen tällä hetkellä poliisilla on.

Pääosin on kuulemma tullut kuitenkin positiivista palautetta, etenkin nuorilla on ollut sellainen kokemus, että he ovat tulleet kuulluksi ja kohdatuksi.

“On niitäkin tilanteita, joissa lastensuojelun asiakkuus ei alakaan, niin silloin voi käydä niin, ettei lapsi tule ohjatuksi oikein kenenkään toimesta.” - psykologi Sini Vehkaoja

Aunio kertoo poliisiin olevan yhteydessä lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa sekä lastensuojeluun, että Rikosuhripäivystykseen. Kun poliisi ilmoittaa lastensuojeluun rikosepäilystä, on siinä tähdennettävä etenkin lapsen ikä ja pyytää yhteydenottoa heidän puoleltaan, sillä ei voida olettaa esimerkiksi 12-vuotiaan hoitavan omaa rikosasiaansa RIKU:n kautta, vaikka sinnekin olisi tiedot poliisilta välitetty.

Tällä oppaalla pyrimme vähentämään sattumanvaraisuutta hoitoonohjauksessa, mutta se, että saataisiin luotua selkeitä raameja, joiden mukaan toimittaisiin kaikkialla poliisissa, vaatisi varmasti vielä jatkotutkimusta ja lisää aiheeseen perehtymistä. Aluekohtaiset erot nousivat esiin tutkimuksessamme, esimerkiksi sen suhteen, minne akuutin seksuaalirikoksen uhriksi joutunut lapsi viedään tutkimuksiin. Opinnäytetyön laajuuden vuoksi emme kyenneet perehtymään siihen, miten jokaisella eri poliisilaitoksella toimitaan tämän suhteen ja onko jokaisella poliisilaitoksella jokin tietty yhteistyötaho, joka hoitaa somaattiset tutkimukset tällaisessa tilanteessa.

4.10 Poliisin ensiaskeleet akuutissa tilanteessa

Poliisin ensiaskeleet psykologien näkökulmasta, jos esimerkiksi kotihälytystehtävän yhteydessä heräisi epäily lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta on varmistaa tietenkin aluksi, että lapsi on turvassa. Tämän jälkeen poliisiin tulisi olla yhteydessä sosiaali- ja kriisipäivystykseen, joiden kautta tuen piiriin ohjaaminen lähtee pyörimään.

Aunio sanoo, että itse poliisitehtävän hoitamisen jälkeen, hoitoonohjauksen osalta ei poliisina oikein voi muuta, kuin luottaa asiassa lastensuojeluun, ja siihen, että lastensuojelu hoitaa hoitoon ohjaamisen ja sen jatkumisen. Alle 16-vuotiaiden kohdalla rikosilmoituksen tekeminen, akuutissa vaiheessa tutkimuksiin vieminen/ohjaaminen ja lastensuojeluilmoituksen tekeminen ovat ne toimenpiteet mitä poliisi periaatteessa kykenee tekemään. Hoitoon ohjauksessa on luotettava Lastensuojeluun ja sen kautta muihin viranomaisiin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimus toi vastaukset tutkimuskysymyksiimme ja saimme vahvistusta siihen, ettei poliisilla ole selkeitä ohjeita seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen kanssa toimiseen. Tutkimuksessamme ilmeni myös, että hoitoonohjaus on epäselvää, eikä Suomen sisällä ole yhteisiä toimintamalleja lapsen hoitoonohjauksessa taikka viranomaisyhteistyössä. Nopeasti tutkimuksen edetessä kävikin ilmi, että opinnäytetyömme tutkimus on tarpeellinen.

Oli huolestuttavaa kuulla haastateltavilta, että hoitoonohjaus on tällä hetkellä poliisissa sattumanvaraista. Se, että hoitoonohjausta saisi yhdenmukaistettua ja ohjeita yleispäteviksi ympäri Suomen,

vaatisi varmasti lisä- ja jatkotutkimusta. Lapsen kohtaamiseen sekä hoitoonohjaukseen saimme kuitenkin selkeitä ja toisiaan tukevia vastauksia haastateltaviltamme ja uskomme niistä olevan hyötyä tämän päivän poliisityötä tekeville.

5.1 Lapsen kohtaaminen

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka poliisin tulisi kohdata seksuaalitrauman kokenut lapsi, ja haastatteluillamme saimme vastauksia tähän. Haastatteluissa ilmeni, kuinka tärkeää on, että seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohdatessaan poliisi ottaa tilanteen haltuun. Tilanne voi olla hankala sekä lapselle, että poliisille. Tällainen tilanne vaatiiikin poliisilta paljon. Haasteen luo se, että poliisit ovat erilaisia persoonia, joten kaikilla esimerkiksi sensitiivisyys ei tule luonnostaan. Jos poliisi kokee tilanteen hankalaksi, tärkeintä olisi luoda lapselle turvallisuuden tunne, riippumatta siitä, minkä ikäinen lapsi on. Kun lapsi kokee olevansa turvassa, helpottuu todennäköisesti vuorovaikutus ja kommunikointikin samalla.

Kokemuksien myötä poliisin oma käytös ja sosiaaliset taidot tällaisissa tilanteissa kehittyvät, jolloin sensitiivinen lähestyminen ja oikeat sanat löytyvät helpommin. Tilanteet ovat kuitenkin trauman kokeneille lapsille sellaisia, joissa poliisin ei olisi varaa harjoitella tilanteessa toimimista. Kuten haastatteluissa kävi ilmi, tällaiset traumaattiset tilanteet ja kohtaaminen poliisin kanssa ovat lapselle todella merkityksellisiä, jolloin poliisin kokema paine, väsymys tai epävarmuus tilanteessa toimisessa eivät saisi vaikuttaa kohtaamiseen. Lapsi aistii aikuisen tuntemuksia ja eleitä todella herkästi, etenkin hänelle sensitiivisessä tilanteessa.

Tällaiset tilanteet, joissa poliisi kohtaa seksuaalitrauman kokeneen lapsen akuutissa hädässä ovat vaikeita kaikille, ja on inhimillistä, että myös poliisi haparoi niissä toimiessaan. Tilanteessa on paljon muistettavia asioita ja kyseessä on poliisin työtehtävä, jossa saattaa lisäksi olla aikapaine. Poliisin tulee tasapainoilla viranomaisen roolin ja työtehtävän, sekä helposti lähestyttävän turvallisen aikuisen välillä. Vaikka poliisin tehtävä onkin toimia mahdollisen tapahtuneen rikoksen selvittäjänä, ei lapsen kohtaamisessa saisi ikinä kiirehtiä. On tärkeää huolehtia rikoksen uhrista. Tärkeää on myös, että tapahtunut rikos selviää ja tekijä saadaan vastuuseen. Ei saa kuitenkaan unohtaa sitä, että uhrin kohtaamisella ja hänelle annetulla tuella voi olla suuri ja pitkälle kantava vaikutus niin positiivisesti kuin negatiivisestikin.

Seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohdatessa tulee olla erityisen varovainen syyllistämisen sekä asian vähättelyn suhteen. Vaikka poliisilla ei olisikaan tarkoitus syyllistää uhria tapahtuneesta tai vähätellä tapahtunutta, voi uhrille jäädä sellainen vaikutelma tietynlaisista kysymyksistä tai sanavalinnoista. Aihe on hyvin sensitiivinen, mutta sujuvan esitutinnan ja rikosprosessin kannalta uhrille olisi tärkeää kertoa, miksi tietynlaisia asioita joudutaan kysymään. Näin uhrille välittyy poliisin halu tutkia hänelle tapahtunut rikosasia, mutta hänelle ei jää kuitenkaan tunne siitä, että hän olisi syyllinen

tapahtuneeseen. Syyllistämisen ja vähättelyn vaikutukset voivat näkyä vielä vuosienkin jälkeen tapahtuneesta, ja näin ollen kuormittaa turhaan esimerkiksi sosiaalihuoltoa tai mielenterveyspalveluita.

Kuten haastatteluista ilmeni, seksuaalitrauman kokeneen lapsen vanhempia tai huoltajia ei saa myöskään unohtaa. Lapsen huoltajien huomioiminen ja turvallisuuden tunteen luominen on tärkeää, jotta he voivat tukea trauman kokenutta lasta läpi rikosprosessin sekä traumasta toipumisessa. Poliisin tulee huomioida vanhempien kohdalla esimerkiksi se, että alle 18-vuotiaalla tulee olla rikoksessa edunvalvoja. Seksuaalirikoksen kohdalla tulee miettiä, voiko lapsen vanhempi toimia lapsen edunvalvojana rikosprosessissa. Poliisin onki tärkeä heti alussa tiedostaa se, onko mahdollisuussille, että lapsen huoltajat olisivat esteellisiä toimimaan lapsen edunvalvojina, esimerkiksi rikosepäilyn vuoksi. On myös mahdollista, että tapahtunut trauma vaikuttaa koko perheeseen niin, etteivät lapsen huoltajat kykene toimimaan lapsensa edun mukaisesti läpi rikosprosessin.

Vanhempien informoiminen heti rikosprosessin alussa on tärkeää ja myös se lisää turvallisuuden tunnetta. Haastatteluissa puhuttiin siitä, kuinka informoimisen tulee olla konkreettista. Esimerkiksi tärkeät puhelinnumerot kirjoitetaan paperille, perheen puolesta soitetaan Rikosuhripäivystykseen ja hankitaan paikalle kriisiapua. Nämä ovat pieniä toimia yksittäiseltä poliisilta, mutta saattavat tuntua mahdottomilta traumaattisen tilanteen kohdanneelle perheelle.

Hoitoonohjauksessa poliisi ei saa unohtaa sitä, että lapseen kohdistunut seksuaalirikos voi vaikuttaa koko lähipiiriin negatiivisesti. Haastatteluissa puhuttiin vanhempien huomioimisesta sekä tukemisesta. Aunio mainitsi uhrin lisäksi perheen muiden lasten tukemisen tärkeyden. Poliisin rooli tällaisessa tilanteessa voi olla esimerkiksi se, että poliisi välittää lastensuojelulle ja Rikosuhripäivystykselle tiedon siitä, jos uhrin perheessä on muita lapsia ja siitä, minkä ikäisiä lapsia perheessä on.

Jos rikoksen tekijä on perheen sisältä, teko voi vaikuttaa tuhoisasti koko lähipiiriin. Jos lapsi joutuu seksuaalirikoksen uhriksi lähipiiriinsä kuuluvan henkilön toimesta, se voi vaikuttaa lapseen ja lapsen tulevaisuuteen radikaalisti. On tärkeää, että poliisi sekä muut viranomaiset hoitoprosessissa tiedostavat tämän. Kun keskitytään uhriksi joutuneeseen lapseen ja hänen tukemiseensa, saattaa unohtua, että tällainen teko vaikuttaa kuitenkin koko lapsen lähipiiriin ja teolla voi olla negatiivisia vaikutuksia yksilöiden tasolla, mutta myös laajemmin. Olisikin tärkeää, että seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen koko lähipiiri pääsisi tuen piiriin ja poliisi osaltaan osaisi huomioida tämän hoitoonohjauksessa.

Hyvällä hoitoonohjauksella voidaan välttyä monilta negatiivisilta seurauksilta, jotka voivat ulottua perheen sisältä jopa yhteiskunnallisiksi haasteiksi kuormittamalla myöhemmin esimerkiksi terveydenhuoltoa. Traumaattisessa tapahtumassa koko perheen huomio kiinnittyy helposti uhriksi joutuneeseen lapseen. Tällöin on tärkeää, että poliisi kertoo heti alussa toimijoista, joista koko perhe ja lähipiiri

saavat tukea. Poliisi voi korostaa sitä, kuinka tärkeää on, että koko lähipiiri saa tukea. Tukipalveluiden tehtävänä on tarjota mahdollisimman hyvät työkalut siihen, että perhe selviää traumaattisesta kokemuksesta yhdessä.

5.2 Hoitoonohjaus ja sen haasteet

Opinnäytetyön toisena tarkoituksena oli selvittää seksuaalitrauman kokeneen lapsen hoitoonohjausta ja sen eri vaiheita. Ennen opinnäytetyön haastatteluja meille oli selvää, että selkeitä malleja hoitoonohjauksen ole. Aunion haastattelu vahvisti sen, että seksuaalitrauman kokeneen lapsen hoitoonohjauksessa ei ole selkeitä toimintamalleja ja tietämys siitä, miten tilanteessa tulisi toimia on poliisilaitos- ja jopa poliisi kohtaista. Myös psykologit, jotka työskentelevät seksuaalitrauman kokeneiden lasten kanssa, olivat samaa mieltä siitä, että hoitoonohjaus on sattumanvaraista.

Selvisi, että lastensuojelu on yksi tärkeimmistä yhteistyöviranomaisista tällaisissa tilanteissa. Poliisi ja lastensuojelu tekevät päivittäin yhteistyötä ja pääsääntöisesti päivittäisessä poliisitoiminnassa yksittäiset poliisipartiot ilmoittavat lastensuojeluun, kun työtehtävällä on oltu tekemisissä alaikäisten lasten kanssa.

Lastensuojelua voi ja tulee hyödyntää myös laajemmin. Poliisi voi ottaa lastensuojelutyöntekijän mukaan, kun ilmenee mahdollinen lapseen kohdistunut seksuaalirikos ja ongelmatilanteessa voi matalalla kynnyksellä olla yhteydessä lastensuojeluun. Lastensuojelun tarkoitus tällaisessa traumaattisessa tilanteessa on tukea lasta ja lapsen perhettä, ja on tärkeää, että poliisi osaa hyödyntää sitä.

Suomessa ei ole selkeitä ja samanlaisia malleja myöskään siihen, mihin akuutisti seksuaalitrauman kokenut lapsi ohjataan somaattisiin tutkimuksiin, jos on epäily, että seksuaalirikoksessa on tapahtunut esimerkiksi yhdyntää tai muuta fyysistä koskettelua. Yli 16-vuotias uhri toimitetaan seri-tutkimuksiin, mutta alle 16-vuotiaan kohdalla tilanne on monimutkaisempi. Helsingissä on Uusi lastensairaala, jossa hoidetaan tällaiset tilanteet, mutta pienillä paikkakunnilla saatetaan joutua toimittamaan lapsi toiselle paikkakunnalle tutkimuksiin. Lasta ei myöskään voi pakottaa somaattisiin tutkimuksiin, jota poliisi sekä lapsen huoltajat eivät saa unohtaa tilanteessa, vaikka kaikki haluaisivatkin toimia lapsen parhaaksi.

Aunion haastattelussa ilmeni myös se, että lapsen kohdalla akuutti seksuaalirikos on 72 tuntia, kun taas yli 16-vuotiaalla akuutti seksuaalirikos on 1 viikko, jolloin näytteet mahdollisesta seksuaalirikoksesta voi ottaa. Myös tämä voi olla monelle poliisille epäselvää, sillä yli 72 tuntia sitten lapselle tapahtunut seksuaalirikos ei ole "akuutti". Tällöin tutkimukset tehdään poliisin virka-apupyynnöstä, ja esimerkiksi Helsingissä tämä tapahtuu joka tiistai. Olisi tärkeää, että yksittäisellä poliisilla olisi tietoa toimista, joita alle 16-vuotiaalle seksuaalirikoksen uhrille voidaan tehdä ja mitkä ovat aikarajat esimerkiksi akuutissa tilanteessa somaattisiin tutkimuksiin toimittamiselle.

Aunio kertoi haastattelussaan rikosylikonstaapeli Satu Sepän muuntoYAMK opinnäytetyönä tehdystä "Mitä mulle nyt tapahtuu" -oppaasta nuorelle, joka on joutunut pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen uhriksi. Oppaaseen on koottu tärkeää tietoa rikosprosessista ja esitutinnan eri vaiheista. Siitä löytyy myös tukipalveluja, joiden pariin nuori voi kääntyä. Opas on erittäin tuore, se on julkaistu vuoden 2022 lopulla, joten sitä ei välttämättä löydy vielä jokaiselta poliisilaitokselta. Opas on kuitenkin kaikille vapaasti ladattavissa Theseuksesta ja siitä on varmasti tulevaisuudessa hyötyä nuorille rikoksen uhreille. Linkki opinnäytetyöhön ja esitteeseen löytyy myös tämän opinnäytetyön lähdeluettelosta.

Olisi hyvä, että poliisilla ympäri Suomen olisi selkeät mallit tällaisissa vaikeissa tilanteissa toimimiseen. On tärkeää, että poliisi osaa ohjata seksuaalitrauman kokeneen lapsen, sekä hänen perheensä oikean avun piiriin. Tietoa välittämällä lapsi ja lapsen perhe saavat turvallisuuden tunnetta uuteen ja pelottavaan tilanteeseen. Erilaiset oppaat ja esitteet seksuaalirikoksen uhrille ja läheisille ovat helppoja sekä poliisille, että niiden vastaanottajille. Alkujärkytyksen jälkeen konkreettinen opas tai esite, josta ilmenee esimerkiksi tuleva rikosprosessi tai numero Rikosuhripäivystykseen helpottavat hoidon hakemista ja avun saamista. Juuri tätä varten kyseisiä oppaita ja esitteitä on tehty.

5.3 Tutkimuksen luotettavuus

Opinnäytetyömme tutkimukset suoritettiin henkilöhaastatteluiden muodossa, eli laadullisena tutkimuksena. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä ei ole kiinnostunut luvuista, vaan se pyrkii tutkimusongelman syvään ymmärtämiseen. Kvalitatiivisella tutkimuksella haetaan tietoa kysymyksiin, joita ei voida mitata numeroin. Esimerkkinä mielipiteet tai kokemukset, jotka ovat yksilöllisiä. Haastattelumme perustuivat haastateltavien kokemuksiin, ammattitaitoon, mutta myös mielipiteisiin.

Koska haastattelut ovat laadullisia ja henkilöiden ajatuksiin perustuvia, tulee pohtia ovatko ne luotettavia. Haastatteluihin halusimme ammattilaisia, jotka työskentelevät juuri kyseisen aiheen parissa, jota halusimme tutkia. Kaikki haastateltavamme ovatkin ammattilaisia, ja ovat työskennelleet seksuaalitrauman kokeneiden lasten parissa, jolloin heillä on hyvä ammatillinen näkemys opinnäytetyömme aiheesta.

Haastateltavien kysymysrungoissa oli samoja kysymyksiä, jolloin pystyimme vertailemaan heidän vastauksiaan ja tätä kautta pohtimaan vastauksien luotettavuutta sekä toistettavuutta. Sekä psykologien, että poliisin vastaukset olivat samankaltaisia, mikä lisää tutkimuksen vastauksien luotettavuutta.

5.3 Tutkimuksessa käytetyt lähteet

Opinnäytetyössämme käyttämämme kirjallisuus on hankittu lakiperusteisesta kirjallisuudesta, psykologian aineistoista sekä opinnäytetöistä, jotka liittyvät lapsiin sekä erilaisiin traumoihin. Keräsimme

tietoa mahdollisimman luotettavista lähteistä ja karsimme mahdolliset ylimääräiset lähteet. Psykologian tutkimukset, joita käytimme ovat tunnettuja ja luotettaviksi tiedettyjä. Opinnäytetöitä luimme useita, jotta saisimme mahdollisimman laajan ja luotettavan tietoperustan tutkimuksellemme.

Kaikissa kohdissa, joissa on käytetty lähdettä, se on merkitty lähdeviitteellä, jotta lukija voi halutessaan tarkistaa alkuperäisen lähteen. Kaikki käyttämämme lähteet löytyvät lähdeluettelosta opinnäytetyön lopussa.

LÄHTEET

- Anttila M & Suominen, A 2019: 0–6-vuotiaan lapsen seksuaalinen kehitys. Turun ammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/171770/Anttila_Milja_Suominen_Anni.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Luettu 9.8.2022)
- Haikansalo, A & Korander, T 2022: Poliisi (AMK) Opinnäytetyön ohje. Luettavissa. <https://polamk.fi/documents/25254699/37709942/poliisi-AMK-opinnaytetyon-ohje.pdf/fe75bce1-f90e-20e8-7134-3feb541f84fb/poliisi-AMK-opinnaytetyon-ohje.pdf?t=1611236059774> (Luettu 3.8.2022)
- Hirvonen, J & Häkkinen, V 2013: Lapsuudessa koetun trauman vaikutukset mielenterveyteen varhaisaikuisuuteen mennessä. Karelia ammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65555/Hirvonen_Jenni_Hakkinen_Virpi_2013_11_19.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 9.8.2022)
- Jokinen, R 2019: Murrosiän seksuaalinen kehitys. Turun ammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/179485/Rosa_Jokinen_OPRA.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Luettu 23.9.2022)
- Juhila, K 2021: Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja: laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietohallinto. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/> (Luettu 24.4.2023)
- Kangasniemi, J 2017: Nuorten alustava puhuttelu: poliisin näkemyksiä nuorten puhuttamisesta ja sen haasteista, Poliisiammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/123274/ON_Kangasniemi_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 17.1.2023)
- Korhonen, L 2021: Kasvu ja kehitys eri ikäkausina. Terveyskirjasto. Luettavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018> luettu 23.9.2022
- Kovalainen, H & Lehtimäki, S 2019: Imeväisikäisen lapsen kasvu ja kehitys. Tampereen ammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167125/Kovalainen_Hanna_Lehtimaki_Silja.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Luettu 3.8.2022)
- Mannerheimin lastensuojeluliitto, 3.3.2021. Luettavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-kasvatus-ja-vanhemman-kasvatustietoisuus/> (Luettu 23.9.2022)
- Mielenterveystalo: Seksuaalisuus. Luettavissa: Tietoa seksuaalisuudesta | Mielenterveystalo.fi (Luettu 23.9.2022)
- Mäkelä, M 3.11.2021, Lapsen kasvatus. Luettavissa: <https://lapsenkasvatus.fi/lapsen-kasvatus-nain-onnistut-kasvatustehtavassasi/> (Luettu 23.9.2022)

Opetushallitus 2022: Puhetta seksuaalisuudesta. Luettavissa: <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/kouluikaisten-terveyden-polku/puhetta-seksuaalisuudesta> (Luettu 23.9.2022)

Poliisin verkkosivut: Seksuaalirikokset. Luettavissa: <https://poliisi.fi/seksuaalirikokset> (Luettu 23.9.2022)

Poliisin verkkosivut: Uusi käsikirja lapsirikostutkintaan kokoaa hyvät käytännöt yksiin kansiin. Luettavissa: <https://poliisi.fi/-/uusi-kasikirja-lapsirikostutkintaan-kokoaa-hyvät-kaytannot-yksiin-kansiin> (Luettu 19.1.2023)

Rantamäki, A 2022: Trauma ja traumainformoitu kohtaaminen poliisin työssä. Poliisiammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/754446/ON_Rantam%C3%A4ki.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Luettu 21.9.2022)

Santalampi, T 2015: Seksuaalisuuden omahoito: Mitä ovat seksuaalisuus, seksi ja seksiäly. Luettavissa: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/seksuaalisuuden_omahoito/Pages/tietoa_seksuaalisuudesta.aspx (Luettu 21.9.2022)

Seppä, S 2022: ”Mitä mulle nyt tapahtuu” – esite nuorelle seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen kohteeksi joutuneelle asianomistajalle. Poliisiammattikorkeakoulu muuntoYAMK2022. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/781914/ON_Seppa.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Luettu 18.1.2023)

Spaak, J 2017: Kiintymyssuhteen merkitys lapsen psyykkisessä kehityksessä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/134609/Spaak_Jenna.pdf?sequence=1 (Luettu 23.9.2022)

Suomen EDMR yhdistys 2019: Trauma. Luettavissa: <https://emdr.fi/trauma/> (Luettu 17.1.2023)

Suomen Mielenterveys ry 2022: Perustietoa traumaattisista kriiseistä. Luettavissa: <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/harjoitukset/selma-oma-apuohjelma/istunto-1/> (Luettu 17.1.2023)

TAYS 2020: Lapsen psyykinen trauma. Luettavissa: Lapsen psyykinen trauma | Tampereen yliopistollinen sairaala (tays.fi) (Luettu 23.9.2022)

Terveyskirjasto 2018: Traumaperäinen stressihäiriö. Luettavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00526> (Luettu 17.1.2023)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2022: Barnahus-hanke. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke> (Luettu 17.1.2023)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2022: Psykoedukaatio. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttaneiden-mielenterveys/maahanmuuttaneiden-mielenterveyden-edistaminen/psykoedukaatio> (Luettu 17.1.2023)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2022: Suojaikäraja. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/eri-ryhmat-ja-vakivalta/lapsiin-kohdistuva-vakivalta> (Luettu 17.1.2023)

Terveyskylä 2018: Seksuaalisuus. Luettavissa: <https://www.terveyskyla.fi/naistalo/seksuaaliterveys/seksuaalisuus-el%C3%A4m%C3%A4nkaaressa/seksuaalisuus> (Luettu 23.9.2022)

Trauma ja dissosiaatio, PTSD lapsilla ja nuorilla, 16.6.2022. Luettavissa: <https://traumaja-dissosiaatio.fi/ptsd-lapsilla-ja-nuorilla/> (Luettu 21.9.2022)

Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta, 2021. Luettavissa: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytando-htk> (Luettu 17.1.2023)

Wikipedia commons 2020: Suomen poliisin miekkatunnus (Oppaan kansilehden kuva). Luettavissa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Suomen_poliisin_miekkatunnus.svg (Luettu 10.4.2023)

OPAS POLIISILLE: SEKSUAALITRAUMAN KOKENEEN LAPSEN KOHTAAMINEN JA HOITONOHJAUS

Milla Lakkala & Iiris Lundgren
Poliisiammattikorkeakoulu

TILASTOTIETOA JA OPPAAN SISÄLTÖ

- Vuonna 2022 poliisille ilmoitettiin 5 538 seksuaalirikosta. Näistä lapsiin kohdistuvia oli **2 256**.
- Poliisi saattaa olla ensimmäinen viranomainen, jolle kyseinen lapseen kohdistunut rikos tulee ilmi.
- Tutkimuksessamme ilmeni, että poliisilla ei ole selkeitä raameja seksuaalitrauman kokeneen lapsen kohtaamisessa taikka hoitoonohjauksessa ja tätä pyrimme oppaan avulla kehittämään.
- Poliisin rooli kyseisessä tilanteessa on tärkeä, joten keräsimme psykologeilta sekä seksuaalirikostutkijalta oppaaseen tietoa siitä, kuinka poliisin tulisi toimia seksuaalirikoksen kokeneen lapsen kanssa.
- Seuraaviin dioihin on koottu konkreettisia vinkkejä esimerkiksi lapsen puhuttamiseen, hoitoonohjaukseen ja myös vanhempien huomioimiseen liittyen.

VINKKEJÄ KOHTAAMISEEN

➤ Lapsen turvallisuus

- Etsi turvallinen ympäristö & pyri luomaan turvallisuuden tunne lapselle.
- Mikäli on syytä epäillä tekijäksi henkilöä perheen sisältä, vie lapsi erilleen perheenjäsenistä, jotta heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa lapseen.

➤ Puhuttaminen

- Tavoitteena kontaktin luominen lapseen.
- Käytä avoimia kysymyksiä puhuttamisessa.
- Ole neutraali → älä ylireagoi, mutta älä myöskään vähättele.
- Muista kiireettömyys ja rauhallisuus.
- Muista myös sensitiivisyys, sillä aihe voi olla sekä lapselle että perheelle todella arka.

*"Kun puhutaan seksuaalirikoksesta, lähestymisen ja sinun pitää olla niin sensitiivinen, kuin pystyt."
- vanhempi rikoskonstaapeli Maija Aunio*

VINKKEJÄ KOHTAAMISEEN

➤ Lapsen iän & kehitystason merkitys ja huomiointi

- Huomioi lapsen ymmärrys tapahtuneesta sekä sanallinen kyky ilmaista tapahtumia.
- Lapsen puhutus erillään huoltajista, jos se on lapsen edun mukaista. Tilanne voi olla lapselle häpeällinen, jolloin vanhemman läsnäolo saattaa vaikeuttaa tilannetta entisestään.

➤ Lapsen huoltajien huomioiminen

- Epätietoisuuden ja pelon lievittäminen selkeillä ohjeilla, esimerkiksi tulevasta rikosprosessista.
- Anna kirjallisesti tärkeät puhelinnumerot, yhteystiedot ja esitteet rikosprosessin etenemisestä ja tukipalveluista.

➤ Tuen hankkiminen & kriisiapu

- Lapselle, mutta myös lapsen läheisille, esimerkiksi Rikosuhripäivystyksestä.
- Lastensuojelu mahdollisesti mukaan jo ensikohtaamiseen.
- Autetaan perhe matalalla kynnyksellä tuen piiriin.

*"Jokainen kohtaaminen on merkityksellinen."
- psykologi Sini Vehkaoja*

VÄLTÄ NÄMÄ VIRHEET

➤ Kiire pois, sensitiivisyys vaatii rauhallisuutta

“Puhutaan asioista niiden omilla nimillä ja puhutaan selkeästi.”

- vanhempi rikoskonstaapeli Maija Aunio

➤ Älä johdattele lasta

- Pyydä lasta kertomaan omin sanoin tapahtuneesta.
- Jos kysyt jotain, käytä avoimia kysymyksiä. → Lapsi on hyvin helposti johdateltavissa.
- Puhu asioista niiden oikeilla nimillä, älä yritä kaunistella. Huomioi kuitenkin sanavalinnoissa lapsen ikätaso.
- Älä syyllistä uhria, äläkä vähättele tapahtunutta.

➤ Säilytä rooli poliisina

- Kontaktin luominen lapseen on tärkeää, mutta liian innokas ja kaverillinen lähestyminen voi muodostaa lapselle miellyttämisen halun.
- Lapsi vastaa kysymyksiin herkemmin myöntävästi kuin sanoo esimerkiksi "en tiedä".

VÄLTÄ NÄMÄ VIRHEET

➤ Ennakkoluulot ja omat kokemukset

- Älä anna omien ennakko-oletusten vaikuttaa negatiivisesti uhrin kohtaamiseen.

➤ Älä jätä rikoksen uhria ja uhrin perhettä yksin

- Huolehdi, että rikoksen uhri ja läheiset tulee ohjattua tuen piiriin.
- Älä pakota uhria somaattisiin tutkimuksiin. → Uhrin oma päätös tutkitaanko vai ei.

➤ Älä jaa väärää lomakkeita tukipalveluista

- Pyri antamaan olennaisimmat, tilanteeseen sopivat lomakkeet tukipalveluista.

→ Ei siis koko nippua kaikista mahdollisista lomakkeista, mitkä liittyvät seksuaalirikoksiin.

- Haastatteluissa kävi ilmi, että on tullut vastaan tilanteita joissa poliisi on antanut uhrille tai tämän perheelle paksun nivaskan esitteitä eri tukipalveluista → Ei palvele uhria, kun tulee informaatiotulva ja jopa väärää esitteitä.

LAPSEN PUHUTTAMINEN KÄYTTÄMÄLLÄ AVOIMIA KYSYMYKSIÄ

- Jotta välttyä johdattelemasta lasta vahingossa, pyri käyttämään avoimia kysymyksiä.
- Avoimia kysymyksiä ovat sellaiset, joihin lapsi ei voi suoraan vastata esimerkiksi "kyllä" tai ei".
- Kysy esimerkiksi: "**Kenen kanssa olit siellä?**" sen sijaan, että kysyisit "**Olitko siellä isäsi kanssa?**"
- Kysy esimerkiksi: "**Missä olitte silloin, kun hän koski sinua?**" sen sijaan, että kysyisit "**Olitteko makuuhuoneessa silloin, kun hän koski sinua?**"
- *HUOM! Tulevan esitutkinnan turvaamiseksi, poliisi voi selvittää myös, olisiko jo alustavaan puhutukseen mahdollista saada siihen koulutettu henkilö, kuten lapsirikostutkija.*

HOITONOHJAUS JA VIRANOMAISYHTEISTYÖ

- Kun lapsen kohdistunut seksuaalirikos on tapahtunut **72 tunnin sisällä** ja teko on sisältänyt fyysistä kontaktia, esimerkiksi yhdyntää, lapsi voidaan viedä somaattisiin tutkimuksiin.

HUOM! Myös lapsen kohdistuneessa teossa vaaditaan lapsen suostumus tutkimuksiin.

- Huomioi alueelliset erot, minne akuutissa tilanteessa uhri toimitetaan somaattisiin tutkimuksiin. Yleensä se on alueen sairaala tai terveysasema.
- Jos teosta on **yli 72 tuntia**, somaattisiin tutkimuksiin ohjataan virka-apupyynnön kautta aluekohtaisten aikojen mukaisesti.

➤ Tärkeimmät yhteistyöviranomaiset

- Sosiaali- ja kriisipäivystys / Lastensuojeluviranomaiset
- Rikosuhripäivystys
- Terveydenhuollon viranomaiset

HUOM! Lasten kohdalla matalan kynnyksen moniammatillisen yhteistyön merkitys korostuu.

➤ Muita tärkeitä toimijoita

- Perheneuvolat
- Koulupsykologit
- Tyttöjen ja Poikien talot